

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika předškolního věku

ALTERNATIVNÍ FORMY PŘEDŠKOLNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ

ALTERNATIVE FORMS OF PRESCHOOL EDUCATION

Bakalářská práce: 12-FP-KSS-2019

Autor:

Podpis:

Veronika Loukotová

Vedoucí práce: Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
61	9	7	11	35	3

V Liberci dne: 19. dubna 2013

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Veronika Loukotová, DiS.**
Osobní číslo: **P10000170**
Studijní program: **B7506 Speciální pedagogika**
Studijní obor: **Speciální pedagogika předškolního věku**
Název tématu: **Alternativní formy předškolního vzdělávání**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl bakalářské práce: Cílem práce je získat poznatky o projektu zřizování mateřských škol s výrazným ekologickým zaměřením (tzv. lesních mateřských škol), analyzovat postoje rodičů, jejichž děti navštěvují tento typ mateřské školy, k přírodnímu prostředí a důvody výběru tohoto typu mateřské školy pro edukaci svých dětí.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

ČINČERA, Jan, 2007. Enviromentální výchova: od cílů k prostředkům. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-147-8.

ČINČERA, Jan, CAHA, Milan, 2005. Výchova a budoucnost: hry a techniky o životním prostředí a společnosti. Brno: Paido. ISBN 80-7315-099-9.

Kolektiv autorů, 2005. Děti, aby byly a žily. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-247-0870-6.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2005. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-0870-6.

VOŠAHLOVÁ, Tereza, 2010. Ekoškolky a lesní mateřské školy. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-537-1.

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Zuzana Palounková

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: 1. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce: 26. dubna 2013

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.

děkan

L.S.

doc. PaedDr. PhDr. Ilona Pešatová, Ph.D.

vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2012

Čestné prohlášení

Název práce: Alternativní formy předškolního vzdělávání

Jméno a příjmení autora: Veronika Loukotová

Osobní číslo: P10000170

Byl/a jsem seznámen/a s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména § 60 – školní dílo.

Prohlašuji, že má bakalářská práce je ve smyslu autorského zákona výhradně mým autorským dílem.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

Prohlašuji, že jsem do informačního systému STAG vložil/a elektronickou verzi mé bakalářské práce, která je identická s tištěnou verzí předkládanou k obhajobě a uvedl/a jsem všechny systémem požadované informace pravdivě.

V Liberci dne: 19. dubna 2013

.....
Veronika Loukotová

Poděkování

Poděkování za odborné vedení náleží vedoucí práce Ing. Zuzaně Palounkové, Ph.D. Na bakalářské práci se podílela svou trpělivostí, cennými radami a kritickými, ale konstruktivními připomínkami.

Název bakalářské práce: Alternativní formy předškolního vzdělávání

Jméno a příjmení autora: Veronika Loukotová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2012/2013

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Zuzana Palounková, Ph.D.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala alternativními formami předškolního vzdělávání, přičemž se zaměřila na problematiku lesních mateřských škol. Jejím cílem bylo získat poznatky o tomto projektu a zjistit názory a postoje rodičů, jejichž děti v malém a středně velkém městě tento typ zařízení navštěvují. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů popisovala a objasňovala specifika lesní mateřské školy, postihovala současné legislativní podmínky v České republice a zabývala se výhodami a riziky pobytu dětí v přírodním prostředí. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníku distribuovaného mezi 48 rodičů důvody výběru lesní mateřské školy pro své dítě a jejich postoje k přírodnímu prostředí. Výsledky ukazovaly, že rodiče vidí největší nedostatky v návaznosti na základní školu, v prevenci úrazů a ve výši úplaty. Zjištění vyústila v konkrétní navrhovaná opatření v oblastech návaznosti na alternativní způsob edukace, předcházení úrazů, zapojení rodičů do aktivit souvisejících s přírodou, zatraktivnění činností dětí, zlepšení péče v tomto typu zařízení a snížení úplaty díky legislativním úpravám. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice bylo možné považovat zjištění, že lesní mateřská škola je plnohodnotnou alternativou edukace dětí předškolního věku.

Klíčová slova: alternativní mateřská škola, předškolní vzdělávání, mateřská škola s ekovýchovným zaměřením, lesní mateřská škola, pobyt v přírodě, enviromentální výchova

Title of Bachelor Thesis: Alternative Forms of Preschool Education

Summary:

The bachelor thesis dealt with the alternative forms of the preschool education, it focused on the problems of the wood kindergartens. The aim was to get the knowledge about this project and to find out the opinions and attitudes of the parents, whose children attend this type of facility in a small or middle size town. The work was formed by two main areas. It was the theoretical part, which helps to the processing and presentation of the professional sources described and cleared the specifics of the wood kindergartens. It included the

legislative conditions in the Czech Republic and it dealt with the advantages and risks of the children's stay in the natural environment. The practical part detected, thanks to the questionnaires distributed among 48 parents, the reasons for choosing the wood kindergarten for their children and their attitude towards the natural environment. The outcomes showed that parents can see the biggest disadvantages in the continuum with the basic school, in the prevention of injuries and in the amount of the fee. The survey lead in the concrete suggested measures in the areas of the continuum with the alternative way of education, the prevention of injuries, joining the parent into the activities connected with the nature, making the activities more attractive for children, the improvement of care in this type of facility and lowering the fee thanks to the adjustments of the legislative. The biggest benefit of the work, with regards to the dealt problems, was possible to consider the outcome that the wood kindergarten is the fully valuable alternative of the education of preschool aged children.

Keywords: kindergarten, preschool education, kindergarten with eco-educational areas, wood kindergarten, stays in nature, environmental education

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU.....	10
1 Alternativní formy předškolního vzdělávání.....	10
2 Mateřská škola s ekovýchovným zaměřením.....	13
2.1 Ekoškolka.....	13
3 Lesní mateřská škola.....	15
3.1 Historie lesní mateřské školy.....	15
3.2 Typy Lesní mateřské školy.....	16
3.3 Metodické náměty lesní mateřské školy.....	17
3.4 Vzdělávací program lesní mateřské školy.....	19
3.5 Lesní mateřské školy v České republice.....	21
3.6 Současné legislativní podmínky.....	22
3.7 Pedagogický pracovník lesní mateřské školy a jeho osobnost.....	27
4 Výhody a rizika pobytu dítěte v přírodě.....	29
4.1 Prostor pro citové prožitky.....	29
4.2 Kladná vazba k přírodě.....	30
4.3 Příroda – zdroj podnětů.....	31
4.4 Vybavení a oblečení.....	31
4.5 Alergie.....	32
4.6 Úrazy.....	32
4.7 Jedovaté rostliny a jedovatí živočichové.....	33
EMPIRICKÁ ČÁST.....	34
5 Cíl empirické části.....	34
5.1 Stanovení předpokladů.....	34
6 Použité metody.....	35
7 Popis zkoumaného vzorku.....	36
8 Průběh průzkumu.....	38
9 Výsledky a jejich interpretace.....	39
9.1 Názory a postoje rodičů a dětí.....	39
9.1.1 Důvody rodičů pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou.....	39
9.1.2 Postoje rodičů k přírodnímu prostředí.....	45
9.1.3 Oblíbenost aktivit v přírodě u dětí.....	48
9.2 Ověření platnosti předpokladů.....	50
10 Shrnutí výsledků empirické části a diskuse.....	52
ZÁVĚR.....	54
NÁVRH OPATŘENÍ.....	56
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	58
SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

Tématem předložené bakalářské práce je jedna z alternativních forem předškolního vzdělávání tzv. lesní mateřská škola. Téma bylo zvoleno s ohledem na zájem autorky o přírodu a zároveň se snahou získat dostupné informace o tomto typu zařízení pro děti předškolního věku. Cílem bakalářské práce je získat poznatky o tomto projektu, s nímž se v posledních několika málo letech můžeme v České republice setkat a zjistit názory a postoje rodičů, kteří pro své děti zvolili způsob edukace založené na myšlence lesních mateřských škol.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části bakalářské práce se autorka zabývá charakteristikou alternativních forem vzdělávání se zaměřením na předškolní věk dítěte, objasňuje pojmy ekoškolka a enviromentální výchova, seznamuje čtenáře s typem předškolního zařízení s výraznou ekologickou orientací, tzv. lesní mateřskou školou, s její historií, jejími typy, vzdělávacím programem a metodickými náměty. Autorka také zmiňuje současnou situaci lesních mateřských škol v České republice, pojmenovává problematické oblasti zařízení vzhledem k současné platné legislativě a v návaznosti na ni ozřejmuje použití termínu „dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou“. Autorka se v teoretické části věnuje také osobnosti pedagoga, který by měl být dítěti laskavým průvodcem v přírodním prostředí. V závěru teoretické části autorka upozorňuje na výhody a možná rizika pobytu dítěte v přírodě. V praktické části práce prostřednictvím vzorku respondentů tvořeném rodiči dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou, se autorka zaměřuje na důvody, jež rodiče vedly k výběru tohoto typu zařízení, a na jejich postoje k přírodnímu prostředí. Průzkum je založený na užití metody dotazování a techniky dotazníku.

Práce je určena pro čtenáře z řad odborné a laické veřejnosti, kterým může nabídnout základní vhled do problematiky lesních mateřských škol, ale také pro čtenáře z řad pedagogických pracovníků dětských klubů inspirovaných lesní mateřskou školou, kterým může nabídnout cenné podněty k zamyšlení. Smyslem a účelem bakalářské práce je snaha autorky poskytnout ucelený pohled na problematiku lesních mateřských škol jako jedné z možností alternativní edukace dětí předškolního věku. Uvědomit si, jak významné je pro děti prožívání přírody všemi smysly a nabídnout podněty k možným zlepšením.

TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

1 Alternativní formy předškolního vzdělávání

Pojem „alternativní škola“ či „alternativní vzdělávání“ má mnoho významů. Uplatňuje se jako synonymum k pojmům netradiční, svobodná, volná, otevřená, nezávislá škola. Existuje tak nejen u nás, ale i v zahraničí terminologický zmatek, způsobený odlišným chápáním tohoto pojmu. Objasnit ho proto není snadné. Na význam slova „alternativní“ můžeme nahlížet z více rovin. Rozlišit můžeme školskopolitický pohled, který za alternativní považuje všechny druhy škol, které fungují mimo sektor veřejných škol, ale souběžně s nimi. Jde tedy o školy církevní, školy zřizované a provozované soukromým subjektem, kulturními a jinými institucemi, sdruženími učitelů, rodičů a jiné. Ekonomický pohled rozlišuje školy z hlediska způsobu jejich financování. *Z tohoto hlediska by bylo možno charakterizovat alternativní školy jako takové, v nichž za vzdělávání jejich klienti, tj. žáci a studenti, respektive rodiče, obvykle platí školné. Alternativnost těchto škol spočívá v tom, že za tyto poplatky nabízejí klientům nějaké zvláštní služby, např. ve formě jiných než běžně rozšířených vzdělávacích programů.* Podstatným je však podle Průchy pohled pedagogický a didaktický, jenž za alternativní považuje *všechny takové školy, které uplatňují zvláštní, nestandardní, inovativní, experimentální formy, obsahy či metody vzdělávání, jiné didaktické přístupy* (Průcha 2004, s. 17–20).

Alternativní školy můžeme charakterizovat těmito pěti základními znaky: *alternativní škola je zaměřena pedocentricky, je aktivní, usiluje o komplexní výchovu dítěte, formy a postupy výchovy a vzdělávání jsou utvářeny společně žáky, učiteli a rodiči.* Posledním znakem je *učení z „života pro život“* (Průcha 2004, s. 31).

Rýdl (2009, s. 1) vysvětluje, že *pojem alternativní byl a je v zahraničí používán od poloviny 70. let pro označení ne všech jiných, ale jen určitých předškolních zařízení.* Zatímco v zahraničí byla termínem „alternativní“ rozuměna jinakost pedagogického přístupu, u nás bylo upřednostňováno kritérium odlišnosti právního postavení (soukromá a církevní předškolní zařízení) nebo kritérium odlišnosti nepedagogické povahy (architektonická úprava, vybavenost tříd apod.). Podle nového pedagogického myšlení se klade důraz na respektování osobnosti dítěte a jeho zdravý vývoj, jde tedy o přizpůsobení škoře dítěti.

Tvrzová (in Vališová, Kasíková 2011, s. 95) se přiklání k Rýdlově výkladu pojmu „alternativní“ a doplňuje, že mezi alternativní směry zařazujeme i ty, které vznikaly již na počátku 20. století jako součást reformního pedagogického hnutí.

V Evropě a USA se v průběhu dvacátého století setkáváme se snahou pokusit se vytvořit nový model školy, ve které by se uplatnily moderní principy vzdělávání a výchovy mladé generace. Vznikají tak tzv. **klasické alternativní školy**, kde se tyto výsledky moderní pedagogické teorie aplikují v praxi. V těchto alternativních školách se klade důraz na svobodu dítěte i učitele, na rozvíjení samostatnosti a tvořivosti, využívají se netradiční a nestereotypní formy a metody výchovy a vzdělávání (Jůva 2001, s. 43).

Mezi klasické alternativní školy směřující výchovu a vzdělávání také k předškolnímu věku patří **Montessoriovské a Waldorfské školy**.

Počátkem dvacátého století zaujalo na evropské půdě úsilí italské lékařky a pedagožky **Marie Montessori** (1870–1952). Ta v roce 1907 zakládá v Římě dětský domov (casa dei bambini) určený pro děti ve věku od 3 do 7 let. Toto zařízení pro děti předškolního věku se stalo ideálním modelem pro mnoho zemí po celém světě. Podle Montessori ***má výchova zajistit svobodný a spontánní rozvoj tvůrčích schopností dítěte***. Montessori si dětství cenní, studuje jeho zvláštnosti a vybízí dospělé, aby se jím inspirovali. Činitelem, který může významně přispět k svobodnému a spontánnímu rozvoji je **vhodné prostředí**. To je upravené tak, aby zařízení v něm bylo účelné, jednoduché, estetické, doplněné výběrem vhodných didaktických pomůcek. Při práci s dětmi Montessori zjistila, že pokud je činnost dostatečně zaujme a citově upoutá, dokáží se na ni plně soustředit (fenomén Montessori). Potvrdila si také, že děti rády manipulují s předměty, skládají je a rozkládají, třídí, řadí, navlékají a podobně. Montessori zastává názor přistupovat k dítěti individuálně. *Dítě si zaměstnání volí, pracuje svým tempem, podle svých představ a záměrů*. S touto změnou přichází i změna úlohy učitele. Ten má připravovat vhodné podmínky, nezasahovat do aktivity dítěte, pozorovat je a *stále vyhledávat účinnější konstelaci podmínek k optimální stimulaci dětského rozvoje* (Jůva 2001, s. 43, 44).

Dalším modelem klasického alternativního školství je **waldorfská škola**, jejíž zakladatelem byl německý filozof a teozof **Rudolf Steiner** (1861–1925). První waldorfská škola vzniká v roce 1919 ve Stuttgartu. Podobně jako jiné alternativní školy se i waldorfská

škola snaží o harmonický vývoj dítěte. Upřednostňuje se zde rozvoj vlastní aktivity dítěte, jeho samostatnost a tvořivost, to vše s ohledem na vývojové fáze dítěte a jeho individualitu. Steiner vychází ve své výchově z antroposofie. *Výchova má jedinci poskytnout maximum svobody k rozvoji individuálních vnitřních sil a schopností, jimiž by přispěl k vytvoření nové společnosti* (Jůva 2001, s. 44). V prvním sedmiletí života člověka jsou zážitky a vědomí dítěte závislé na tom, co svými tělesnými smysly získá z okolního světa. Pomocí podnětů z okolí se dítě naučí chodit, mluvit, rozvíjí se jeho fantazie a prohlubuje myšlení. Základním způsobem učení je v tomto období napodobování. Učitelka waldorfské mateřské školy dítěti nenařizuje, jak se má chovat, ale vlastním jednáním a celkovou atmosférou a prostředím školy v něm podněcuje chování a učení se nápodobou. *Nejlepším výchovným prostředkem je svobodná, částečně řízená hra bez předčasného zatěžování intelektu a drilu* (Hrdličková 1994, s. 50).

U nás počátkem 90. let došlo v závislosti na politické a společenské změně k rozmanitosti výchovných programů. Právě tato pluralita přinesla jiné postupy, metody a formy práce, které i u nás označujeme jako **alternativní**. Vedle předškolních zařízení, které pracují na základě koncepce waldorfské, montessoriovské pedagogiky se v současné době setkáváme se zařízeními, která ve své praxi využívají jen určitých prvků koncepce, či si vytvářejí vlastní originální výchovné programy (Rýdl 2009, s. 1).

2 Mateřská škola s ekovýchovným zaměřením

V této kapitole se zabýváme formou předškolního zařízení se zaměřením na ekologii, tzv. ekoškolkou a odpovídáme na otázku, co tento pojem, ve kterém hraje důležitou roli enviromentální výchova a pobyt v přírodě, znamená.

2.1 Ekoškola

Ekoškolkou nazýváme mateřskou školu s ekologickým zaměřením. V době vypracovávání předkládané práce legislativa v České republice tento pojem nezná. Jakákoli ekologicky zaměřená mateřská škola však může tento název volně používat bez nutnosti povolení či registrace. Název je tak vodítkem především pro rodiče a veřejnost (Vošahlíková 2010, s. 12).

A jak takovou ekoškolkou poznáme? Po vstupu do ní nás upoutá zajímavě řešená zahrada, která je tvořena různými druhy přírodních povrchů – trávou, kamínky, jehličím, kůrou. Součástí takové zahrady bývá jezírko, korýtko s tekoucí vodou, nádoba se zachycenou dešťovou vodou, herní prvky z přírodních materiálů, například z kmenů stromů a kamenů (Leblová 2012, s. 18).

Podle Vošahlíkové (2010, s. 12) vnitřnímu prostoru ekoškolky dominují předměty a hračky z přírodních materiálů. Leblová (2012, s. 17) doplňuje, že děti jsou zde obklopeny i nehotovými hračkami z přírodních materiálů. V ekologicky zaměřené mateřské škole je kladen důraz na dřevěný nábytek vyrobený pokud možno z tuzemského dřeva tuzemským truhlářem.

Nedílnou součástí ekologicky zaměřené mateřské školy je také jídelníček, jenž obsahuje biopotraviny. Pozorný návštěvník zde také objeví nástěnku, která vybízí k výletům do přírody a zve rodiče na rozmanité akce s dětmi. *Nejpodstatnější je pro ekoškolkou denní praxe, do níž vstupují děti, učitelé a rodiče. Je ukotvena ve školním vzdělávacím programu a neobejde se bez dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a otevřenosti k veřejnosti* (Vošahlíková 2010, s. 12).

Vošahlíková (2010, s. 13) shrnuje následující cíle ekoškolky: *umožnit dětem denně pobyt v přírodě nebo v přírodně upravené školní zahradě, pečovat o zdravý životní styl dětí*

prostřednictvím zdravého stravování, dostatku příležitostí k pohybu v přírodním terénu, otužování venku za každého počasí, nabízet podněty přiměřené věku vedoucí k aktivnímu učení v přírodě – posílit učení pozorováním, experimentováním, zážitky a hrou v přírodě, podpořit elementární základy pro odpovědný postoj k životnímu prostředí, snižovat ekologickou zátěž provozu mateřských škol, aktivně zapojit děti a rodiče do péče o místní životní prostředí, podporovat udržitelný rozvoj komunity mateřské školy.

ENVIROMENTÁLNÍ VÝCHOVA V MATEŘSKÉ ŠKOLE

S pojmem enviromentální výchova se setkáváme od konce devadesátých let minulého století. Cílem enviromentální výchovy v mateřské škole je *umožnit dětem osobní zkušenost s přírodou, nechat jim ji zažívat všemi smysly*. Úkolem vychovatele v rámci enviromentální výchovy je pomáhat dětem zažívat krásu a tajemství přírody, učit je mít rád přírodu a ctít ji, *úměrně možnostem jejich dětského vnímání je vést k tomu, aby si vytvářely správnou představu o úloze člověka v systému přírody* (Leblová 2012, s. 15–17).

Na tomto místě si klademe otázku: **Proč je důležité praktikovat enviromentální výchovu již v předškolním věku?** Odpovědí je nám hned několik důležitých poznatků. Zejména proto, že děti předškolního věku mají velkou schopnost empatie, jsou vnímavé, citlivé, rády naslouchají a i z vlastní zkušenosti víme, že se rády nadchnou pro dobrou věc. *Všechny jejich smysly jsou otevřeny tomu, co do nich bude zaseto. Nemají ještě vytvořený trvalejší žebříček hodnot, a tak jsou ve svém nadšení pro věc ochotny slevit z pohodlí, je-li to třeba. Nemají ještě zažitě špatné návyky nebo je lze ještě celkem snadno ovlivnit. Děti tak mají velkou šanci vytvořit si správný nekonzumní postoj k přírodě.* V čem tedy spočívá enviromentální výchova v mateřské škole? V pokládání správných základů postojů, hodnot a cílů, jež jsou základnou, na které se v průběhu vývoje dítěte bude stavět (Leblová 2012, s. 18, 19).

3 Lesní mateřská škola

Specifickým typem ekoškolky je tzv. **lesní mateřská škola** (dále již jen LMŠ), jejíž téměř všechny celodenní aktivity se odehrávají v přírodním prostředí. Děti a pedagogové tráví pravidelně čas v přírodě, která je pro ně svou každodenní proměnlivostí inspirací. LMŠ je založena na myšlence „**S dětmi venku za každého počasí bez zdí a plotů**“ (Vošahlíková 2012b, s. 6). Jaké jsou cíle LMŠ v rozvoji dětí? *Učit se celostně, to znamená všemi rovinami vnímání, rozvíjet jemnou a hrubou motoriku prostřednictvím rozmanitých podnětů a možností pohybu v přírodě, podpořit smyslové vnímání přímou zkušeností, rozvíjet kreativitu a fantazii při využití rozmanitých přírodních prvků, podpořit vědomí sounáležitosti mezi dětmi navzájem a se živou a neživou přírodou, prožít rytmus změn ročních období a přírodních jevů, seznámit se s místem a přírodním prostředím, které je blízké a vytvořit si k němu pozitivní vztah, zažít a poznat rostliny a živočichy v jejich původním životním prostředí, poznat různé přírodní ekosystémy, umožnit dětem, aby poznaly své tělesné hranice, prožít ticho a naučit se být citlivější k mluvenému slovu, poznat hodnoty lesního společenství a hodnoty lidské společnosti* (Vošahlíková 2010, s. 16).

3.1 Historie lesní mateřské školy

Klademe-li si otázku, kde vznikla idea LMŠ, pro mnohé bude možná překvapením, že vítrane ze severu, konkrétně ze Skandinávie. *Argument, že děti v zimě nezvládnou pobyt venku, se tak dá hravě vyvrátit.* První zmínky o LMŠ nalézáme ve **Švédsku**, kde před více než sto lety vzniklo hnutí za pobyt na čerstvém vzduchu podporované státem, které mělo zdůraznit, že pobyt venku je zdravý. *Švédský stát proto podporoval všechny formy vzdělávání, nejen předškolní, a poskytoval jim k tomu nejrozumnější servis. Vytvářely se lesní cesty a značení, stavěly se sruby, vznikala i metodická podpora, aby učitelé věděli, co s dětmi venku dělat* (Těthalová 2012, s. 8).

Myšlenkou „s dětmi venku za každého počasí“ se inspirovalo **Dánsko**, kde roku **1954** vznikla historicky první LMŠ. U jejího zrodu stála **Ella Flatau**, maminka čtyř dětí a zároveň pedagožka, která ráda trávila čas výlety do přírody a jejím pozorováním. Problém nedostupnosti mateřské školy vyřešila tím, že si pro své a později i pro další děti vytvořila vzdělávací program založený na pobytu venku. K ní se postupně připojili sousedé a další známí (Těthalová 2012, s. 8).

Dánské zkušenosti se dále rozšířily do Německa, konkrétně do Flennsburgu. **Kerstin Jebsen** a **Petra Jäger** tam v roce **1993** na základě přímých zkušeností s dánskou koncepcí založily první německou LMŠ. V Německu se LMŠ šířily rychle zejména díky legislativnímu uznání a s tím souvisejícím státním financováním. V současné době počet LMŠ stále stoupá, důvody jsou nízké náklady na zřízení a provoz a zájem ze strany rodičů (Těthalová 2012, s. 8).

V posledních několika málo letech pozorujeme zvyšující se zájem o lesní mateřskou školu ze strany rodičů dětí, pedagogů a zástupců státní správy i v České republice. Cení si zejména možných přínosů pravidelného pobytu dětí předškolního věku v přírodě. Mezi první vlaštovky zahajující svůj provoz v roce **2007** patřil dětský klub inspirovaný LMŠ **Zelená školka** (dnes přejmenovaný na **Lesmír**) na Liberecku, dále v roce 2009 **Šárynka** při MŠ Semínko v Praze a další. O nárůstu zájmu o myšlenku LMŠ svědčí i přibývajícím počet organizací, které se rozhodly touto myšlenkou inspirovat (Vošahlíková 2011).

3.2 Typy Lesní mateřské školy

Lesní mateřská škola může existovat jako **samostatné zařízení** nebo jako **součást běžné mateřské školy**. Prvky LMŠ lze však také zapojit v různých formách **do aktivit běžných mateřských škol nebo ekoškolek**.

SAMOSTATNÁ LESNÍ MATEŘSKÁ ŠKOLA

Samostatnou LMŠ tvoří zázemí v podobě jurty nebo srubu, v nichž je možné v případě potřeby vařit či spát. Častější a levnější variantou zázemí je maringotka, která zároveň slouží k uschování potřebných pomůcek k venkovním aktivitám. Není však výjimkou, že samostatná LMŠ nevlastní žádný objekt. *Pedagogové a děti se schází v centru města na zastávce hromadné dopravy, odkud vyrážejí do lesa.* Velmi nepříznivé počasí mohou děti a pedagogové LMŠ přečkat v tzv. **ochranném prostoru**, tj. ve škole, knihovně, skautské základně či v jiné instituci, která toto umožní na základě dohody s LMŠ. V Německu je ochranným prostorem velice často dům rodičů žijících nedaleko a pracujících doma (Vošahlíková 2010, s. 17, 18, 33). Myšlenkou těchto samostatných LMŠ je inspirována většina dětských klubů v České republice (pozn.: Současná česká legislativa neumožňuje používat termín lesní mateřská škola – viz podkapitola *Současné legislativní podmínky*).

INTEGROVANÁ LESNÍ MATEŘSKÁ ŠKOLA

Integrovanou nazýváme LMŠ tehdy, prolíná-li se vzdělávací program běžné mateřské školy s prvky školy lesní. Může tak vzniknout **běžná mateřská škola s lesní třídou** nebo **samostatná lesní mateřská škola se zázemím v běžné mateřské škole**. Děti lesní třídy běžné mateřské školy tráví každý den dopoledne v lese, na oběd, odpočinek a odpolední program se vrací zpět do mateřské školy. V některých případech se děti mohou samy rozhodnout, zda chtějí dopoledne strávit v lese nebo v prostředí mateřské školy. Z toho vyplývá výhoda celodenního provozu tohoto typu předškolního zařízení, které není v případě propojení samostatné lesní mateřské školy se zázemím v běžné mateřské školy tak častý. V tomto druhém případě se dva zřizovatelé písemně dohodnou na sdílení prostoru běžné mateřské školy v době oběda, případně odpočinku (Vošahlíková 2010, s. 18, 19).

UPLATNĚNÍ PRVKŮ LESNÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY

Prvky LMŠ můžeme uplatnit v programu běžných mateřských škol v nejrůznějších dětských projektech v podobě **jednorázových projektových týdnů** nebo tzv. „**lesních dnů**“, které trvají obvykle jeden až tři týdny. *Les může být předmětem a inspirací projektů s dětmi, které jsou již v předškolní výchově přínosnou výchovně vzdělávací metodou.* S pravidelnými „lesními dny“ se často setkáme v německých mateřských školách (Vošahlíková 2010, s. 19). Prvkem LMŠ zařazeným v programu běžné mateřské školy může být také „**putovní skupina**“, která je obdobou tzv. „lesních dnů“. Na rozdíl od nich ale tato aktivita není nutně vázána na prostředí lesa. Děti v „putovní skupině“ tráví čas v přírodě nad rámec klasických procházek a zpět do mateřské školy se vrací na oběd. Cílem „putovní skupiny“ může být statek, park či jiná zajímavá místa v okolí (Vošahlíková 2012a, s. 14).

3.3 Metodické náměty lesní mateřské školy

V LMŠ jsou uplatňovány tzv. aktivizující, činnostní výchovně-vzdělávací metody, anglicky „hands-on“ nebo také „learning by doing“. Myšlení dětí předškolního věku ještě nerespektuje zákony logiky a proto jsou tyto metody zvláště vhodné pro děti předškolního věku. Mezi metody dobře realizovatelné v LMŠ patří **projektová výchova, pozorování, experimenty a hra**.

Projektová výchova je nezastupitelnou součástí enviromentální výchovy (Vošahlíková 2010, s. 56). *V pedagogice se zpravidla jako projekty chápou komplexní rozsáhlejší celky, ve kterých se žáci podílí na volbě problému, který potom samostatně nebo s pomocí učitele řeší. V enviromentální výchově se s pojmem „projekt“ pracuje dost volně, takže se jako projekty někdy označují i tematické celky.* Hovoříme potom o určitém sledu aktivit, hodin nebo bloků, které pojí související téma (Činčera 2007, s. 61).

Vošahlíková (2010, s. 56, 57) ozřejmuje, že jednotlivé kroky projektu jsou v předškolní výchově často rozloženy s časovým odstupem. Ten by neměl být delší než jeden týden. *Prostřednictvím projektu chceme něco zjistit či změnit.* Velice důležitá je prvotní motivační fáze projektu, kterou bychom neměli podcenit. Ke vzbuzení zájmu dětí bychom měli věnovat dostatek času. Během realizace projektu se děti učí spolupracovat, pomáhat si, zvažovat různé návrhy, hledat přínosná řešení, podílet se na změně a společně dosáhnout vytyčeného cíle.

Pozorování je proces poznávání světa přirozeným způsobem, umožňuje prožít radost z objeveného. *Vyžaduje soustředění a trpělivost.* Mnoho z nás jistě zažilo chvíle, kdy jsme byli překvapení, že dítě zaujatě pozorovalo objekt či jev. Čas strávený pozorováním je individuální, někdo dokáže pozorovat krátkou chvíli, jiný nečekaně dlouho. Z toho LMŠ vychází a nabízí dětem k pozorování předměty a jevy, které využijí podle své potřeby, nerušeny okolím. V lese si může každý najít svůj klidný koutek a pozorovat to, co ho upoutalo.

Přitažlivé může být pozorování proměn jevů v delším časovém úseku. Děti mohou například pozorovat jak se na podzim mění příroda, má-li LMŠ k dispozici vnitřní prostor, mohou děti pozorovat například klíčení a růst řerichy. Zde se nabízí prostor i pro **experimentování**, jak se řeríše daří při pěstování na parapetu okna a jak ve stínu? Jednotlivé fáze pak mohou děti výtvarně ztvárnit.

Dále má v LMŠ svůj významný prostor spontánní **hra** dětí. Obvykle následuje po dopolední svačině, následována nabídkou řízených činností ze strany pedagoga (Vošahlíková 2010, s. 59). *Volná hra je pro vývoj dítěte vhodná také proto, že dovoluje dítěti používat své vlastní tempo i způsob přicházení na kloub fungování okolního světa prostřednictvím spontánního učení* (Kořátková 2008, s. 105). V rámci enviromentální výchovy se jedná především o hru s přírodninami, které si děti nasbírají a skládají z nich

nejrůznější obrázky, staví domečky pro skřítky apod. Děti v rámci hry také poznávají přírodu (rozlišují rostliny, živočichy prohlížením v atlasech), oblíbené jsou hry na zvířata, díky nimž děti prožívají jejich způsob života (Vošahlíková 2010, s. 59).

3.4 Vzdělávací program lesní mateřské školy

Stejně jako mateřská škola, vypracovává LMŠ svůj vzdělávací program, který je orientací pro pedagogy, rodiče i všechny nově přicházející. LMŠ písemně zpracovává pedagogický záměr současně proto, že usiluje o zařazení do systému předškolního vzdělávání. Pro mateřské školy to od roku 2007 znamená na základě pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy povinně zpracovávat školní vzdělávací program (ŠVP), který přímo navazuje na Rámcový vzdělávací plán pro předškolní vzdělávání (RVP PV).

Vzdělávací program každé LMŠ je jedinečný, vychází z reálných podmínek školy, personálních a prostorových možností, jsou v něm zohledněny potřeby a přání dětí i jejich rodičů. Vzdělávacím programem každé jednotlivé LMŠ se pedagogové řídí ve vzdělávacím procesu. Nejčastěji zmiňovanými oblastmi znalostí, dovedností a postojů, které se v LMŠ rozvíjí, patří **kreativita, hrubá a jemná motorika, sociální kompetence, rozvoj sebevědomí a sebepojetí a znalosti o přírodě a ekologii.**

KREATIVITA

LMŠ dává svou povahou prostor dětské tvořivosti tím, že zde nejsou předpřipravené hračky. Děti si tak předměty hry nalézají v přírodninách kolem sebe. Součástí pestré palety kompetencí je proto rozvoj kreativity. Tvořivostí dětí ve Švýcarsku se ve svém průzkumu zabývala v roce 2003 Sarah Kiener. Zjistila, že právě děti ze samostatných LMŠ hrající si často v pestrém přírodním prostředí jsou tvořivější než děti z mateřských škol a integrovaných LMŠ (Vošahlíková 2010, s. 21, 48).

HRUBÁ A JEMNÁ MOTORIKA

Výše zmiňovaný výzkum také potvrdil předpoklad, že děti ze samostatných LMŠ profitují z častého kontaktu s přírodou v rozvoji hrubé motoriky. Les se svými specifickými podmínkami nabízí dětem rozmanité a proměnlivé příležitosti k pohybu. Na nerovném terénu mohou děti rozvíjet svou rovnováhu, chůzi, běh, lezení, skákání. Lesní prostředí také inspiruje

děti k výtvarným aktivitám (například skládání obrázků z drobných přírodnin, kreslení klacíkem do písku), při kterých rozvíjí motoriku jemnou. Součástí průzkumu Sarah Kiener bylo také testování jemné motoriky dětí z mateřských škol, integrovaných a samostatných LMŠ. Sarah Kiener dospěla k závěru, že nejlepší výsledky v této oblasti vykázaly děti z integrovaných LMŠ. Závěry průzkumu tak napovídají, že důležitou úlohu v rozvoji jemné motoriky dětí hraje rozmanitost příležitostí. Proto se cílené aktivity v přírodě doplňují činnostmi v interiéru (například malováním, stříháním, lepením). Pohyb v lesním prostředí tedy rozvíjí hrubou i jemnou motoriku dětí, dále jejich prostorovou orientaci, smyslové vnímání a přispívá zároveň k podpoře jejich zdraví (Vošahlíková 2010, s. 22, 48, 49).

SOCIÁLNÍ KOMPETENCE

V přírodním prostředí vzniká řada situací, které vyžadují empatii, přirozené navazování kontaktu, respekt k druhému, spolupráci, řešení konfliktu dohodou. Vzájemná pomoc dětí ve věkově smíšené skupině hraje důležitou roli. Děti jsou samozřejmě také ovlivňovány interakcí s pedagogy a vzájemnou komunikací mezi pedagogy. Dospělý je pro děti příkladem.

Sociální kompetence jsou rozvíjeny během volné hry, kdy se děti sdružují ke společné činnosti, nebo při spolupráci na společných úkolech, které pedagog nabízí. Zážitkovou formou tak pedagogové usilují o stmelení kolektivu, podporují vzájemnou důvěru a schopnost umět si rozdělit úkoly. Děti se učí ctít práni druhého například tím, že každý má právo říci „přestaň“ a povinností druhého je toto práni respektovat. Děti si společně s pedagogem určí pravidla chování a jednání a učí se je dodržovat. Děti se také učí rozpoznat cítění své a druhých. Učí se nabídnout a přijímat pomoc, pojmenovat své pocity, poradit si v každodenních situacích (Vošahlíková 2010, s. 50).

ROZVOJ SEBEVĚDOMÍ A SEBEPOJETÍ

Děti v LMŠ budují na základě poznání svých pocitů, potřeb, možností a hranic své sebevědomí. *Jednou z prvních příležitostí k poznání vlastních potřeb a pocitů v LMŠ je proměnlivost teploty při různých činnostech. K uvědomění si vlastního pocitu tepla, zimy napomáhají dětem pedagogové svými otázkami. Les pomáhá rozvíjet sebevědomí tím, že nabízí podněty k aktivitám s různým stupněm obtížnosti. Jedno dítě dokáže přeskočit větev, druhému se podaří přejít kmen stromu a třetí bude například úspěšné v určení druhu rostliny.*

Děti tím také poznávají své hranice fyzické zdatnosti a učí se je respektovat. Je-li pedagogický personál uvědomělý, spoluvytváří mezi dětmi přátelské prostředí, kde se i fyzicky slabší dítě cítí dobře (Vošahlíková 2010, s. 49, 50).

ZNALOSTI O PŘÍRODĚ A EKOLOGII

V předškolním věku jsou děti přirozeně zvědavé, láká je objevovat něco nového. Pestré přírodní podněty v dětech vyvolávají mnoho otázek. Proto nás právě v tomto věkovém období často oslovují svými otázkami: „Co je to?“ a „Proč to tak je?“ *Pobyt v přírodě je proto ideální příležitostí k postupnému poznávání a pojmenovávání jejích prvků a jevů.* Poznávání přírody probíhá spontánně, právě na základě dotazů dětí, ale i cíleně prostřednictvím tematicky zaměřených projektů. Ty vychází z toho, že dítě objevuje svět prostřednictvím svých smyslů a na základě vlastních zkušeností. A jak se Vošahlíková shoduje s Rázgovou: *Nemusí být vždy vše pojmenováno. Samotná příležitost vidět, slyšet a dotýkat se rozmanité přírody je učebním procesem k jejímu poznání* (Vošahlíková 2010, s. 50, 51).

3.5 Lesní mateřské školy v České republice

V posledních několika málo letech se s myšlenkou LMŠ můžeme setkat i v České republice. V době tvorby bakalářské práce nemůže být z níže uvedených důvodů samostatná LMŠ zařazena do rejstříku škol, proto se nejčastěji setkáváme s názvem „**dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou**“, jehož provoz zcela hradí rodiče dětí (průměrná měsíční úplata za docházku dítěte se pohybuje kolem Kč 5.500,–, velkou část tvoří náklady spojené s platy pedagogů).

Nejčastější právní formou je **nezisková organizace** podle Zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů. Dětský klub inspirovaný LMŠ může být také **volnou živností**, která podléhá podmínkám Živnostenského zákona č. 455/1991 Sb. (Vošahlíková 2010, s. 27, 28). V rámci schváleného Prorodinného balíčku je možné zřízovat tzv. **miniškoly**, na jejichž bázi mohou LMŠ v České republice vznikat (Prorodinný balíček 2012, s. 72).

V České republice proběhlo v uplynulých dvou školních letech **pilotní ověřování** provozu **integrované LMŠ Lesníček**, která působí při mateřské škole Semínko sídlící v Toulouvcově Dvoře v Praze 10 (Těthalová 2012, s. 8). Hlavním cílem bylo zjistit, zda a za jakých

podmínek je možné integrovat LMŠ do provozu běžné mateřské školy. *Existence a provoz samostatných LMŠ by vyžadovaly rozsáhlé úpravy legislativy, proto se ověřování zaměřilo právě pouze na integrované lesní třídy.* Ze Závěrečné zprávy zpracované MŠMT vyplývá, že tento typ předškolního vzdělávání může být realizován v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem předškolního vzdělávání a nabízet vzdělávání srovnatelné svou úrovní s běžnými mateřskými školami. V některých ohledech ale vyžaduje specifické podmínky, zejména co se týče personálního a materiálního zajištění. Tyto závěry se týkají výhradně modelu integrované LMŠ (Lesní mateřské školy 2013). Nyní v České republice působí na 60 dětských klubů inspirovaných myšlenkou LMŠ. Jedním z prvních dětských klubů inspirovaných koncepcí LMŠ vznikl na Liberecku v roce 2007. Byla to tzv. **Zelená školka**, jejímž zázemím byl statek a blízká příroda. Založila jej z vlastní iniciativy Linda Kubale, stejně jako tehdy v Dánsku Ella Flatau. Dnes existuje pod názvem **Lesmír** (Vošahlíková 2009).

V prosinci roku **2010** vznikla **Asociace lesních mateřských škol** (dále již jen ALMŠ) s cílem postupovat ve společných zájmech jednotně. Předsedkyní je PhDr. **Tereza Vošahlíková**, která se zabývá problematikou lesních mateřských školek a ekoškolek. Nyní ALMŠ *sdrzuje existující iniciativy inspirované myšlenkou LMŠ a nabízí pomocnou ruku všem, kdo mají o tuto formu předškolní výchovy zájem* (Lesní mateřské školy 2013). ALMŠ kromě jiného *připravuje podklady pro legislativní změny, jejichž cílem je uznání lesní mateřské školy jako plnohodnotné alternativy ke klasické mateřské škole* (Těthalová 2012, s. 8).

Zájem o dětské kluby inspirované LMŠ vzrůstá nejen u rodičů, pedagogů, ale i ze strany státních institucí. Vznikla pracovní skupina Ministerstva životního prostředí (MŽP), která se zabývá problematikou kontaktu dětí s přírodou. Její členové *zastupují všechny klíčové rezorty a zájmové skupiny, takže je zde skutečná příležitost hledat taková řešení, která budou mít širokou podporu* (Vošahlíková 2011).

3.6 Současné legislativní podmínky

V této podkapitole zmiňujeme přehled nejproblematictějších oblastí zařízení pro děti předškolního věku, které zajišťuje jejich výchovu a vzdělávání převážně v prostředí přírody vzhledem k současné platné legislativě.

POČET PEDAGOGICKÝCH PRACOVNÍKŮ A VELIKOST SKUPINY DĚTÍ

Zákon č. 561/2004 Sb. (§ 34, odst. 1) novelizován Zákonem č. 472/2011 Sb. stanoví, že předškolní vzdělávání se organizuje zpravidla pro děti ve věku od tří do šesti let. Počty přijatých dětí ve třídách mateřské školy jsou podle Vyhlášky č. 14/2005 Sb. (§ 3, odst. 1, 2, 3) novelizované Vyhláškou č. 43/2006 Sb. stanovené takto: *Mateřská škola s jednou třídou má nejméně 15 dětí, mateřská škola se dvěma a více třídami má nejméně v průměru 18 dětí ve třídě. Je-li v obci pouze jedna mateřská škola s jednou třídou, má nejméně 13 dětí, jediná mateřská škola v obci se dvěma a více třídami má nejméně v průměru 16 dětí ve třídě. Třída mateřské školy se naplňuje do počtu 24 dětí. Třída, ve které jsou zařazeny děti se zdravotním postižením, má nejméně 12 dětí a doplňuje se do počtu 19 dětí.* V této vyhlášce jsou dále stanoveny podmínky týkající se zajištění bezpečnosti dětí při pobytu mimo území mateřské školy. V tom případě *ředitel mateřské školy stanoví počet pedagogických pracovníků tak, aby na jednoho pedagogického pracovníka připadlo nejvýše 20 dětí z běžných tříd, nebo 12 dětí ve třídě, kde jsou zařazeny děti se zdravotním postižením.* Výjimečně může ředitel mateřské školy navýšit počty dětí v běžné třídě o 8 dětí, ve třídě, kde jsou zařazeny děti se zdravotním postižením o 11 dětí. V takových případech nebo při specifických činnostech *určí ředitel mateřské školy k zajištění bezpečnosti dětí dalšího pedagogického pracovníka, ve výjimečných případech zletilou osobu, která je způsobilá k právním úkonům a která je v pracovněprávním vztahu k právnické osobě, která vykonává činnost v mateřské škole* (Vyhláška č. 14/2005 Sb., § 5, odst. 2, 3, 4). K výše zmíněným počtům dětí ve třídě mateřské školy bychom chtěli zmínit názor Matějčka, ke kterému se na základě vlastních zkušeností přikláníme. *Dvacet dětí pohromadě není „přirozená“ dětská skupina v tomto věku* (Matějček 2005, s. 141).

Podle německého vzoru **samostatné LMŠ** je optimální poměr 12–22 dětí ve věku 3–6 let na dva pedagogy, kteří absolvovali zákonem stanovené vzdělání. Tyto pedagogy mohou doplňovat asistenti. Zároveň zde platí pravidlo, že na více než 3 děti dohlíží 2 dospělé osoby, z nichž jedna má ukončené zákonem stanovené vzdělání a druhou je asistent pedagoga, rodič nebo dobrovolník (Vošahlíková 2010, s. 30).

Je-li realizována varianta **integrované LMŠ**, kdy jedna skupina dětí zůstává v dopoledních hodinách v prostoru běžné mateřské školy a druhá pobývá v lese, doprovází tuto „lesní třídu“ 2 dospělé osoby. Pedagogovi je v tomto případě posilou pedagogický asistent, kterým

v Německu velice často bývá praktikant ze střední odborné nebo vysoké školy. Spolupráce se školami a jejich studenty je LMŠ vítanou pomocí a pro studenty je praxe zároveň cenným zdrojem zkušeností (Vošahlíková 2010, s. 30).

Výše v textu jsme si ozřejmili, že LMŠ může vzniknout i jako tzv. miniškola. Ta se zřizuje nejvýše pro 4 děti ve věku od 6 měsíců do 7 let věku (včetně dítěte pečovatelky). Možnou variantou je také sdružení více zřizovatelů (Prorodinný balíček 2012, s. 72, 81).

ZÁZEMÍ

Představíme-li si mateřskou školu, jistě se nám mnohým, kteří jsme ji navštěvovali, vybaví paní učitelka, kamarádi, školní zahrada. V našich vzpomínkách však jistě nebude chybět také vzhled a interiér budovy mateřské školy. Možná proto pro nás bude zpočátku obtížnou představa mateřské školy bez budovy. LMŠ si však vystačí s mnohem skromnějším příbytkem, například se srubem, jurtou, maringotkou či velkými stany. Toto zázemí slouží zejména k uskladnění pomůcek a náhradního oblečení dětí. Děti zde také svačí, obědvají, odpočívají, tvoří, poslouchají čtené pohádky a v případě nepříznivého počasí zde nalézají útočiště. *Zásadou je však trávit převážnou většinu času venku v okolní přírodě* (Lesní mateřské školy 2013).

Zde se přímo nabízí otázka: Splňuje LMŠ hygienické podmínky? Ty upravuje česká legislativa ve Vyhlášce č. 343/2009 Sb. (s. 4798, 4799), kterou se mění Vyhláška č. 410/2005 Sb. Podle této Vyhlášky č. 343/2009 Sb. (§4, odst. 1) *musí prostorové podmínky a vnitřní uspořádání v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí předškolního věku umožňovat výuku, volné hry dětí, jejich odpočinek, osobní hygienu s otužováním, tělesná cvičení a zajištění stravování, pokud toto není zajištěno v jiném stravovacím zařízení. Na 1 dítě musí plocha denní místnosti užívané jako herna a ložnice činit nejméně 4 m²; je-li ložnice, jídelna nebo tělocvična stavebně oddělená, musí plocha denní místnosti činit nejméně 3 m² na 1 dítě.*

Z výše uvedeného znění vyhlášky vyplývá, že v současné době je pro samostatné LMŠ obtížné vzhledem ke svému charakteru tyto podmínky splnit. Dodržení všech vyhlášek a předpisů je však nezbytné pro to, aby se LMŠ úspěšně zařadily do rejstříku škol. O možných

úpravách vyhlášky se v současné době vede diskuze, prozatím je však zázemí samostatné LMŠ pro českou legislativu velkou neznámou.

HYGIENA

Zázemí a hygiena LMŠ spolu úzce souvisí. V Příloze č. 1 Vyhlášky č. 343/2009 (§ 4a, odst. 1) jsou uvedeny požadavky na počty hygienických zařízení v zařízeních pro výchovu a vzdělávání a v provozovnách pro výchovu a vzdělávání pro děti předškolního věku takto: *Pro 5 dětí musí být zřízena jedna dětská mísa a umývadlo. Maximálně místo 2 WC mís lze instalovat dětské pisoáry, které se umísťují zpravidla ve výši 40 cm. Umyvadla se umísťují zpravidla ve výši 50 cm, výtokový ventil ve výši 60 cm nad podlahou. Umyvadla musí být napojena na společnou mísící baterii, osazenou mimo dosah dětí. Každé umyvadlo se opatří pouze 1 výtokovým ventilem. Umývárna se vybavuje 1 až 2 sprchami řešenými tak, aby děti mohly vstupovat do sprch bez cizí pomoci.* Vyhláška dále stanoví požadavky na prostorové podmínky, vybavení, provoz, vytápění, osvětlení, mikroklimatické podmínky, zásobování vodou a úklid. Z výše vyhláškou stanovených požadavků je patrné, že je LMŠ se svým minimálním zázemím nesplňuje.

Zákon č. 258/2000 Sb. (§ 14), novelizován Zákonem č. 115/2012 Sb. však povoluje příslušnému orgánu ochrany veřejného zdraví učinit na základě žádosti osoby výjimky z hygienických požadavků, pokud tím nebude ohrožena ochrana veřejného zdraví.

Výjimku z hygienických opatření lze také učinit pro miniškolky dle Prorodinného balíčku (2012, s. 75), na které se nevztahují hygienické požadavky na prostorové podmínky, vybavení, provoz, osvětlení, vytápění, mikroklimatické podmínky, zásobování vodou dle vyhlášky o hygienických požadavcích, které se dle ustanovení § 1 na provozovny pro výchovu a vzdělávání obecně vztahují, a to s výjimkou ustanovení § 2 a ustanovení § 21–23 citované vyhlášky, které se použijí přiměřeně. Zřizovatel miniškolky a rodič dítěte, které miniškolku navštěvuje, sepisují dohodu, v níž svým podpisem stvrzují, že s danými podmínkami (hygienickými a dalšími) souhlasí.

STRAVOVÁNÍ

Školský zákon č. 561/2004 Sb. (§ 119), novelizován Zákonem č. 472/2011 Sb. říká, že v době pobytu dětí ve škole se školní stravování uskutečňuje v zařízeních školního stravování. Ve většině LMŠ vlastní vývařovna není. Podle Vyhlášky č. 107/2005 Sb. (§ 2, odst. 2), novelizované vyhláškou č. 463/2011 může být *školní stravování zabezpečováno jinou osobou poskytující stravovací služby pouze ve výjimečných případech, kdy tyto služby není možné zajistit v zařízení školního stravování. Zřizovatel miniškolky může zajistit stravu z vlastních zdrojů nebo nákupem od jiné fyzické nebo právnické osoby nebo od rodičů, pokud dítě vyžaduje dietní stravování. Pro přípravu stravy platí obdobně normy pro stravování dětí daného věku. Způsob úpravy musí odpovídat věku dětí* (Prorodinný balíček 2012, s. 77).

Jeden z dětských klubů inspirovaných LMŠ například nabízí dětem celodenní stravování (snídaně, přesnídávka, oběd, svačina), které pochází z ekologicky pěstovaných surovin a biopotravin. Obědy dodává vegetariánská restaurace. Podmínky stravování jsou zakotveny v písemné dohodě mezi zřizovatelem a rodičem dítěte navštěvující dětský klub inspirovaný LMŠ. Setkat se však častěji můžeme s variantou, kdy děti konzumují vlastní jídlo, které si přinesly v termoskách z domova.

ČASOVÉ PODMÍNKY PROVOZU LESNÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY

Mateřské školy lze zřizovat s celodenním, polodenním a internátním provozem (Vyhláška č. 14/2005 Sb., § 1, odst. 2). Samostatná LMŠ je nejčastěji polodenním zařízením, kde provoz končí obědem. Výjimečně se však můžeme setkat i se samostatnými LMŠ s celodenním provozem. Vše se odvíjí od konkrétních podmínek a možností. Integrovaná LMŠ bývá naopak zařízením celodenním.

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že je samostatná LMŠ vzhledem ke svému charakteru v rozporu se současnou platnou legislativou platnou pro zřizování a provoz mateřské školy. *Tím, že právní rámec LMŠ v České republice neexistuje, je třeba hledat kompromisy v rámci platné legislativy a pracovat na její novelizaci.* Než k tomuto kroku dojde, mohou LMŠ působit pod názvy, které nebudou označeny slovem „škola“. Proto se nejčastěji setkáváme s názvem **„dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou“** (Vošahlíková 2010, s. 28). *Podle vzoru pilotního ověřování v MŠ Semínko se však zástupci Ministerstva školství,*

mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a Ministerstva zdravotnictví (MZ) shodli na podpoře formy tzv. integrovaných LMŠ. Pro nově vznikající iniciativy je postoj MŠMT a MZ určitým signálem, že spolupráce LMŠ s klasickou mateřskou školou by byla vítaná a legislativně schůdná (Vošahlíková 2011).

3.7 Pedagogický pracovník lesní mateřské školy a jeho osobnost

*Pro všechny formy LMŠ je důležitým předpokladem úspěchu **pedagogický personál**, který je schopný vytvářet komplexní výchovně vzdělávací příležitosti v prostředí lesa (Vošahlíková 2010, s. 43).*

Jůva et al. (2001, s. 56) shrnuje **základní kvality pedagogické osobnosti**, které mohou být předpokladem pro úspěšné a účinné výchovně vzdělávací působení. Patří mezi ně **pedagogova hodnotová orientace**, která zahrnuje každodenní chování pedagoga. Toto spontánní sociální učení, které je založeno na principu přirozené nápodoby sehrává významnou úlohu v procesu učení.

Jak potvrzují i zahraniční studie, pro účinek kontaktu s přírodou je mimořádně důležitý lidský rozměr, ve kterém setkání malého dítěte s přírodou dochází. Děti se budou spíše sbližovat s přírodou, když vidí, jak blízko k ní mají i dospělí. A budou se v ní – po jejich vzoru – pohybovat s přiměřeným klidem nebo naopak úzkoprsou štitivostí (Krajhanzl 2011, s. 7).

Dalším z aspektů je **kvalitní vzdělání**, a to jak všeobecné, tak teoretické a praktické odborné, jehož součástí jsou pedagogické, didaktické a metodické dovednosti a návyky (Jůva et al. 2001, s. 57). Kromě kvalifikačních předpokladů je důležitá fyzická kondice a psychická připravenost pedagogů sdílet s dětmi pobyt venku (Vošahlíková 2010, s. 43).

Průběh a výsledky výchovně-vzdělávacího procesu kladně ovlivňují i **rysy pedagogovy osobnosti**, například tvořivost, spravedlnost, hluboký přístup k dětem, zaujetí, schopnost sebeovládání, radostný přístup k práci, důvěra, zásadový morální postoj, trpělivost, schopnost pracovat soustředěně a další (Jůva et al. 2001, s. 58).

To, jak se dítě v LMŠ cítí, mohou do značné míry ovlivnit pedagogové a další dospělí svým působením na ně a současně vzájemnými interakcemi mezi sebou. *Pedagogové ovlivňují vzdělávací nabídku a činnosti také svým zaměřením, svými zájmy, koníčky,*

dovednostmi (Svobodová a kol. 2010, s. 57). Rázgová (in Leblová 2012, s. 12), biologka a publicistka, říká směrem k pedagogům: *Opravdu nemusíte mít diplom z přírodovědy, abyste jako učitelé mohli děti oslovit, pomohli jim něco zažít, jít kus cesty s nimi.* Mnoho zajímavých informací o přírodě můžeme nalézt v literatuře, v televizních dokumentech, na internetových stránkách, ale hlavně v přírodě společně s dětmi na společných cestách za poznáním.

Ne vždy je setkání dítěte předškolního věku s přírodou „*láskou na první pohled*“. Některé děti mohou dokonce na příliš mnoho neznámých podnětů reagovat strachem a úzkostí. Proces adaptace dětí na přírodu a zdravé sbližování s ní může významně usnadnit pedagog, který je dítěti průvodcem. *Pedagogové doprovázejí děti při kontaktu se zatím ještě neznámým přírodním světem, podporují jejich pocit bezpečí a učí je, čemu se mají v přírodě raději vyhnout a čeho se nemusejí bát. Průvodce pomáhá dítěti prakticky i pocitově zvládat „potíže“, které se v přírodě mohou přihodit* (Krajhanzl 2011, s. 3).

4 Výhody a rizika pobytu dítěte v přírodě

V následující kapitole se zaměřujeme na klady, které vyplývají z pobytu dítěte v přírodním prostředí, jenž mu otevírá možnosti pro jeho smyslově-pohybový rozvoj. Zabýváme se také možnými riziky pobytu dítěte v přírodě.

4.1 Prostor pro citové prožitky

Příroda, les, to jsou místa, kde děti mohou zažít spoustu smyslových vjemů. Cítit nejružnější vůně, vidět různé tvary a odstíny barev tak, jak se mění roční období, slyšet zvuky, ochutnávat, osahávat si. *Uvědomí si, že když je zima, musí se zahřát pohybem, zjistí, že pod stromy je stín, který ochrání před slunečním úpalem, voda chladí, rosa je mokrá a na slunci se třpytí. V lese mohou zakopnout o pařez nebo ho přeskocit. Když si dřepnou, uvidí, kdo žije v louži, kdo pospíchá mezi jehličím nebo žije pod kameny* (Leblová 2012, s. 12). Emoce, prožitky a diskuse vyzdvihují ve výchově i Činčera a Caha (2005, s. 7). Hederer a Schmidbauer (1997, s. 16, 23) doplňují, že les je již dnes bohužel jedním z mála míst, kde je klid a kde můžeme *plně vnímat a užívat přírodu*. Umožníme-li dětem postřehy předmětu všemi smysly, účinněji pak zůstanou v paměti a úspěch v učení se zvýší.

V tomto smyslu je zásadní role dospělých průvodců (rodičů, pedagogů), kteří s dětmi v přírodě čas tráví. Děti se budou spíše sbližovat s přírodou, když vidí, že ji dospělý má opravdu rád a že se v ní cítí příjemně, uvolněně a bezpečně (Krajhanzl 2011, s. 7).

Čím má dítě předškolního věku více zkušeností s přírodou, tím lépe. Poznává přírodu v různých podobách (rozmanité biotopy, proměny ročních období, změny počasí) *a bude si pamatovat, že přírodní svět je mnohem víc, než jen načančanou kulisou pro nedělní vycházky v parku. Členitý a živý obraz přírody, který si vytvoří, mu už nevezmou žádné zprostředkované obrazy přírody, se kterými se setká v příštích letech – ať už ty ze školních učebnic, animovaných pohádek nebo třeba filmových hororů* (Krajhanzl 2011, s. 4).

Jak zdůrazňuje Vostradovská, pokud byly děti o intenzivní smyslové vjemy v souvislosti se zkušenostmi s přírodou ochuzeny, *jejich tvořivost, představivost a fantazie se zapouzdřují do jednotejnosti konzumního světa, odkud není úniku*. Co je bohužel důsledkem této absence? Ztráta povědomí o souvislostech, vazbách a vztazích mezi člověkem a přírodou. Proto je důležité dopřát dětem dostatečný kontakt s přírodou, nechat je zakoušet realitu dotýkáním,

nasloucháním, čicháním, hleděním. Využijme této tak zvané **explorativní hry** pro bádání dětí. Poznatky, na které vlastním bádáním přijdou děti samy, si zapamatují mnohem lépe, než když je přijímají jako jasně dané (in Kolektiv autorů 2005, s. 9).

To, co člověk prožije a pozná v dětství, určuje jeho kontakt s životním prostředím. Proto mají prožitky a pochopení skutečnosti pro zdravý vývoj rostoucího dítěte rozhodující význam (Kutsch, Walden 2011b, s. 7). Život v přírodě a s přírodou má velký význam i pro rozvoj dětí s postižením. *Být venku – v přírodním prostředí – vede k harmonii* (Kutsch, Walden 2011a, s. 9).

4.2 Kladná vazba k přírodě

Nabízí se otázka, v jakém období si dítě buduje vazbu k přírodě? Podle Leblkové (2012, s. 19) je pro vytváření vztahu k přírodě určující právě předškolní a mladší školní věk. V souvislosti s předškolním věkem se Strakatá (2009, s. 4) zmiňuje o tzv. **období vtisku** neboli vštípení (angl. **imprinting**, něm. **Prägnung**). *Pokud se děti naučí v tomto věku vnímat a respektovat přírodu, ponesou si toto vědomí s sebou i do budoucího života. Z dlouholeté praxe autorka potvrzuje, že pozitivní vztah k živočišné a rostlinné přírodě velmi významně ovlivňuje kladné sociální vztahy (nejen) mezi dětmi.* Dle Vostradovské a Klonfarové přímý kontakt s přírodním prostředím, které děti obklopuje, dostatek pohybu a vlastního objevování v něm přispívá k vtiskávání důležitosti a nezastupitelnosti přírody a zároveň k ohleduplnosti k ní (in Kolektiv autorů 2005, s. 89). S výše uvedenými myšlenkami vyjadřuje souhlas i Krajhanzl (2011, s. 7, 8). Díky kontaktu s přírodou si děti mohou přirozeně osvojit základní kulturní návyky, jak se chovat k rostlinám, ke zvířatům a další blízké přírodě.

Kontakt s přírodou působí příznivě na lidské zdraví, nemusí ovšem přispívat ke zdraví přírody. *Významnou součástí vztahu k přírodě je proto vyhledávání takových příležitostí pro kontakt s přírodou, které představují co nejmenší zátěž pro životní prostředí – jak z hlediska cestování za přírodou, tak i pobytu v ní* (Jak a proč podporovat vztah lidí k přírodě: klišé, bariéry, příležitosti 2009, s. 18).

Krajhanzl (2011, s. 4) mluví spíše než o vztahu k přírodě jako takové o vytváření vazby k určitým přírodním místům, kde se děti cítí bezpečně, nikdo na ně nevidí a oni přesto mohou sledovat, co se odehrává kolem nich. *Podobná místa mohou mít pro citový vývoj dítěte*

mimořádný význam. Pokud v pozdějším věku dojde ke ztrátě takového místa kupříkladu městskou zástavbou, představuje to pro člověka ztrátu, která ho vede k širšímu zájmu o otázky ochrany životního prostředí.

4.3 Příroda – zdroj podnětů

Dítě předškolního věku již zkušenost s přírodním prostředím často má. Právě v tomto věku však většinou vstupuje do přírody samostatně, i když zpravidla za dohledu rodičů nebo pedagogů. Příroda je pro dítě v předškolním věku zdrojem nepřeborných podnětů. Cítí-li se bezpečně a jistě, *jsou členitá přírodní místa mimořádně multifunkčním prostředím pro intenzivní rozvoj jeho pohybových dovedností.* Příroda poskytuje dítěti možnost proplétat se mezi stromy v členitém terénu, brodit potůček, zdolávat svah, proplétat se křovím, přeskakovat kaluže, chodit po kamenech nebo bos po jehličí, klouzat se po ledu... (Krajhanzl 2011, s. 3).

4.4 Vybavení a oblečení

Při pobytu v přírodě je třeba dbát na vhodné vybavení a oblečení pedagogů a dětí. Vošahlíková (2010, s. 52) říká: „V lesní mateřské škole platí pravidlo: **neexistuje špatné počasí, pouze špatné oblečení.**“ Proto, aby se předešlo nepříjemným konfliktům, je nezbytné sdělit tuto informaci rodičům na úvodní schůzce.

Leblová (2012, s. 26) doporučuje ujasnit si s rodiči v otázce oblečení dětí své priority, to znamená *umožnit dětem volný pohyb v přírodě, možnost experimentovat, zkoumat přírodní materiály, a to za každého počasí.* Dodává, že děti nepotřebují značkové oblečení. Rodiče by měli věnovat pozornost materiálu, ze kterého je oblečení vyrobeno, jeho správné velikosti a způsobu oblékání.

V LMS se během celého roku uplatňuje tak zvané **cibulovité vrstvení**. Znamená to, že oblečení by mělo mít více tenčích, prodyšných vrstev, které umožní odvádění případného potu od povrchu těla a zároveň udržují jeho stabilní teplotu. V zimě by měla být základní spodní vrstva hřejivá (vlna, funkční termoprádlo), dále by měly dle potřeby následovat 1–3 vrstvy. Stejný způsob vrstvení se doporučuje i na nohy. V případě deštivého počasí je důležité, aby oblečení i obuv byly nepromokavé. V létě je příhodná pokrývka hlavy, ideálně i krku. *Děti by*

měly mít v lese vždy dlouhé rukávy a nohavice. K výběru lze rodičům doporučit spíše světlejší barvy. Všechna tato opatření mají své důvody: chrání před sluncem, poškrábáním od větví a před klišťaty. Vhodnou obuví do přírody je kotníčková obuv, do vlhka a deště se dobře hodí holínky, do mrazu obuv zateplená. Na tomto místě je dobré připomenout, že během programu v LMŠ si s sebou děti často nosí batůžek, kde kromě svačiny, pití, sáčku „na poklady“ a ručníku mohou mít v záloze suché prádlo na převlečení, opalovací krém či ochranný krém na tvář a ruce do mrazu (Vošahlíková 2010, s. 52–55).

Základní **součástí výbavy pedagogů** při vycházkách do přírody by mělo být: *mobilní telefony včetně kontaktů na rodiče dětí či jejich zákonné zástupce, lékárnička, plachta proti dešti (ta v případě potřeby může posloužit i jako podložka, stůl), velká karimatka (pro případ převlékání dětí, na sezení), univerzální náhradní oblečení, role igelitových sáčků, balení vlhčených ubrousků a papírových kapesníků, provázek/lano, fleecová deka (pro rychlé zahřátí v zimě) a lopatka/přenosné suché WC (Vošahlíková 2010, s. 53).*

4.5 Alergie

Na úvodní schůzce s rodiči je nezbytné informovat se v zájmu ochrany zdraví dítěte na jeho zdravotní stav. V současné době se častěji než dříve setkáváme s tím, že jsou děti alergické. U dětí bychom proto měli mít dobře zmapované známé alergie na základě lékařského vyjádření a podle toho přizpůsobovat jejich denní program v LMŠ (Leblová 2012, s. 27).

4.6 Úrazy

Jedním z rizik pohybu v přírodním prostředí jsou úrazy. I když někdy vzniku menšího úrazu nezabráníme – děti často jednají dříve, než přemýšlejí, je nutné s dětmi o bezpečném chování mluvit. A to dříve, než se do zkoumání přírody pustí. Je dobré si společně s dětmi vytvořit **pravidla pro bezpečný pohyb v lese**, například: *neházíme kameny, abychom někoho omylem netrefili, nepohybujeme se u vody, když s námi není dospělý, nesaháme na cizí zvířata apod.* (Leblová 2012, s. 27). Mnoha úrazům lze také účinně předcházet předvídavostí zkušeného pedagoga.

Podle Vošahlíkové (2010, s. 55) se v LMŠ nejčastěji objevují tato bezpečnostní pravidla: *zůstat na dohled či doslech pedagogického doprovodu, při cestě lesem čekat na domluvených místech, nádobí a přístroje z batohu dětí jsou určeny pouze na jídlo, ne na hraní, nelézt na stohy dříví, větve nenosit ve výšce očí ostatních.*

Většina LMŠ chová nějaké zvířátko (ovečky, slepice, husy, králíky, včely), o které se děti společně s pedagogy a rodiči starají. Pak i tam je důležité dodržovat předem domluvená bezpečnostní pravidla, abychom se vyvarovali nepříjemným situacím.

4.7 Jedovaté rostliny a jedovatí živočichové

Proto, aby se děti mohly v lese pohybovat bezpečně, je důležité, aby pedagogický doprovod les a jeho terén dobře znal. Vošahlíková (2010, s. 55) se zmiňuje o **lesníkovi**, který může být pedagogům svými znalostmi o dané lokalitě velmi nápomocný. Ten by měl zároveň o pravidelném pohybu dětí a pedagogů v lese vědět. Dopředu upozorní na jedovaté rostliny, které v lese rostou, na bodavý hmyz, jedovaté plazy, na dobu hájení a honitby, na plánované dřevařské práce a sdělí další důležité informace. Platí pravidlo: *nejíst nic nalezeného bez dovození pedagoga.*

EMPIRICKÁ ČÁST

5 Cíl empirické části

Hlavním cílem empirické části je pomocí dotazníku zjistit a analyzovat postoje rodičů, jejichž děti navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou, k přírodnímu prostředí a důvody, jež rodiče vedly k volbě tohoto typu zařízení pro edukaci svých dětí. Průzkum jsme doplnili dotazníkem pro děti předškolního věku s cílem získat informace o tom, zda děti rády provozují aktivity spojené s přírodou.

5.1 Stanovení předpokladů

P1: Lze předpokládat, že většina rodičů dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou dosáhlo vysokoškolského vzdělání.

P2: Lze předpokládat, že důvodem pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou bylo u většiny rodičů přesvědčení o nezbytnosti utváření vazby k přírodě již od raného věku.

P3: Lze předpokládat, že většina dětí z dětských klubů inspirovaných lesní mateřskou školou má vybudovaný základ vazby k přírodě již z rodinné výchovy.

P4: Lze předpokládat, že většinu dětí navštěvujících dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou aktivity spojené s přírodou baví.

6 Použité metody

Pro **hlavní průzkumné šetření** jsme zvolili kvantitativně orientovanou **metodu dotazování** a **techniku dotazníku**. Znění jednotlivých položek jsme nejprve vyzkoušeli ve fázi předvýzkumu pomocí interview, abychom zjistili, zda jsou respondentům srozumitelné, zda chápou jejich význam a proč na některé z nich neodpovídali. Zjištěné nedostatky ve znění položek jsme opravili, aby tak mohla vzniknout výsledná podoba dotazníku vlastní konstrukce. Dotazník (viz Příloha č. 1) obsahuje 15 položek, 11 položek je uzavřených, 2 jsou polouzavřené a 2 jsou otevřené. Z 11 uzavřených položek je 6 dichotomických otázek, které nabízí respondentovi možnosti volby odpovědi: ano/ne, 3 z uzavřených položek zjišťují faktografické údaje. Polouzavřené položky nabízejí respondentovi kromě pevné alternativní odpovědi také otevřenou možnost vlastní respondentovy odpovědi. U těchto typů položek měli respondenti zaznačit vhodnou odpověď zakroužkováním. Otevřené položky tvoří otázky, které se zaměřují na názor respondenta, neurčují mu však alternativní odpovědi. Dotazník, kterým jsme zjišťovali postoje rodičů k přírodě a důvody vedoucí k zařazení jejich dítěte do zařízení založeném na myšlence lesní mateřské školy, je přiměřeně obsáhlý. Snažili jsme se v něm zahrnout rozličné oblasti týkající se této problematiky, abychom získali představu o tom, jaký vztah mají rodiče k přírodnímu prostředí a co je vedlo k rozhodnutí zařadit své dítě právě do tohoto typu zařízení.

V průběhu pobytu v dětských klubech inspirovaných LMŠ jsme pojali myšlenku, že by bylo zajímavé zapojit do průzkumu i samotné děti. Proto jsme se na ně zaměřili v doplňkovém průzkumném šetření. **Doplňkovou technikou průzkumného šetření je technika dotazování** využívající **metodu dotazníku** vlastní konstrukce (viz Příloha č. 2). Při konstruování dotazníku jsme vycházeli z věku respondentů, proto jednotlivé písemné položky nahradily 3 jednoduché obrázkové děje, které vyjadřují, zda aktivitu v přírodě dělá respondent rád/nerád. Respondent měl odpovídající obrázek označit puntíkem. Pro tuto metodu je nezbytná aktivní spolupráce průzkumníka, jejíž součástí je verbální komunikace s respondenty. Průzkumník kladoucí respondentovi v průběhu vyplňování dotazníku uzavřené otázky mu tak napomáhá k zamyšlení se nad sebou samým a následně k zaznamenání své volby odpovědi.

7 Popis zkoumaného vzorku

Subjekty hlavního průzkumného šetření jsou rodiče dětí, které navštěvují dětské kluby inspirované LMŠ v lokalitách malého a středně velkého města. Vzhledem k omezenému množství dětských klubů inspirovaných LMŠ v České republice tvoří tyto rodiče základní a zároveň výběrový soubor. Subjekty doplňujícího průzkumu jsou děti ve věku 5–7 let, které dětské kluby inspirované LMŠ navštěvují. Děti v tomto věku jsme vybrali záměrně proto, že již dovedou lépe koncentrovat svou pozornost při činnostech než děti mladší pěti let. Data získaná v průzkumném šetření analyzujeme a vyhodnocujeme společně pro oba dětské kluby inspirované LMŠ záměrně v zájmu ochrany osobních údajů.

Administrováno bylo celkem 48 dotazníků pro rodiče, návratnost byla 35 dotazníků, což činí 73 %. 5 dotazníků bylo z důvodu neúplného vyplnění respondentů vyřazeno. Při analýze vyplněných dokumentů jsme dále zjistili, že 2 z rodičů zaznamenali svou volbu odpovědi místo zakroužkováním zatrhnutím, což ovšem vzhledem k srozumitelné a jednoznačné výpovědní hodnotě nepovažujeme za důvod k vyřazení z průzkumného šetření. Platné dotazníky vyplnilo celkem 22 matek a 8 otců dětí navštěvujících dětské kluby inspirované LMŠ. Do doplňkového dotazníkového šetření jsme zahrnuli děti ve věku 5–7 let. Se souhlasem rodičů se tohoto průzkumu zúčastnilo celkem 15 dětí z celkového počtu 19 dětí v tomto věkovém rozpětí.

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů

Pohlaví respondenta	Počet úplně vyplněných dotazníků	Celkem vyplněných dotazníků	Vyplněné dotazníky (v %)
ŽENA	22	27	77
MUŽ	8	8	23
CELKEM	30	35	100

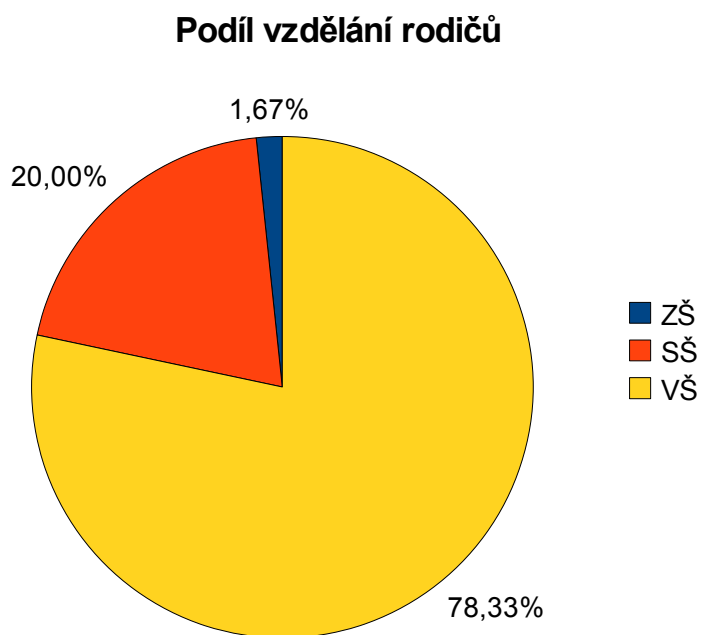
Z údajů v tabulce je patrné, že dotazníky vyplnilo celkem 77 % žen a 23 % mužů, z čehož je možné usuzovat, že je ženám (matkám) bližší dění spojené s dětským klubem inspirovaným LMŠ než mužům (otcům).

Tabulka č. 2: Vzdělání rodičů

VZDĚLÁNÍ	OTEC	MATKA	SOUČET	Vyjádřeno v %
ZŠ	1	0	1	1,67
SŠ	7	5	12	20
VŠ	22	25	47	78,33
CELKEM	30	30	60	100

Z údajů v tabulce je patrné, že v daných regionech dosáhlo 1,67 % rodičů základního vzdělání, 20 % rodičů středního vzdělání a 78,33 % rodičů vysokoškolského vzdělání. Předpokládáme tedy, že pro rodiče s vysokoškolským vzděláním je alternativa v podobě dětského klubu inspirovaného LMS finančně snáze dostupná.

Graf č. 1: Podíl vzdělání rodičů

Ilustrace 1: Podíl vzdělání rodičů

8 Průběh průzkumu

Před zahájením hlavního průzkumu jsme oslovili vedení dvou dětských klubů inspirovaných LMŠ v malém a středně velkém městě a požádali jsme je o souhlas s průzkumem. Respondenty jsme vybrali záměrně. Vedoucí pracovníci těchto dětských klubů inspirovaných LMŠ oslovili respondenty a požádali je o spolupráci. V období září 2012 jsme oslovili celkem 96 respondentů – rodičů dětí, které navštěvují dětské kluby inspirované LMŠ. Písemný dotazník vyplňovali anonymně v domácím prostředí a vyplněné je vhazovali v průběhu podzimu 2012 do schránky určené k těmto účelům, umístěné v prostředí dětských klubů. Doplnkovému průzkumnému šetření dětí, které navštěvují dětské kluby inspirované LMŠ předcházelo informování rodičů jejich vedeními. Rodiče svůj souhlas vyjádřili podpisem v předloženém *Informovaném souhlasu*. Dětské respondenty vyplňovali obrázkový dotazník odpoledne po době pravidelného odpočinku a svačiny v prostředí dřevostaveb, která tvoří zázemí dětských klubů inspirovaných LMŠ, respondenty ho tedy důvěrně znají. Průzkum se uskutečnil v klidném, nerušeném prostředí třídy, oddělené od hry ostatních dětí, za přítomnosti pedagožky dětského klubu. V případě dětského klubu inspirovaného LMŠ v lokalitě malého města jsme administrovali dotazník dne 15. ledna 2013 osobně. Samotné administraci předcházelo seznámení s dětmi, navození přátelského vztahu a vytvoření otevřené atmosféry. Poté jsme zasedli s respondenty ke stolku, kde již byly připravené pastelky a vybídli jsme je, aby si jednu vybrali. Při vyplňování dotazníků jsme postupovali tak, že jsme společně s respondenty popisovali děj na první dvojici obrázků. Následovaly naše otázky: A co ty? Zaléváš květiny rád/a nebo nerad/a? Stejný postup jsme opakovali u následující dvojice obrázků. Otázka: Chodíš rád/a nebo nerad/a na borůvky, houby? Totožný sled činností byl i u poslední dvojice obrázků. Otázka: Záséváš rád/a nebo nerad/a semínka? Dotazník v dětském klubu inspirovaném LMŠ v lokalitě středně velkého města administrovala paní učitelka v týdnu od 14. do 18. ledna 2013 za srovnatelných podmínek jako my v dětském klubu inspirovaném LMŠ v lokalitě malého města.

Po shromáždění 35 dotazníků vyplněných rodiči a 15 dotazníků vyplněných dětmi jsme provedli jejich zpracování a vyhodnocení. Výsledky těchto vyhodnocení jsou obsaženy v následující části bakalářské práce.

9 Výsledky a jejich interpretace

9.1 Názory a postoje rodičů a dětí

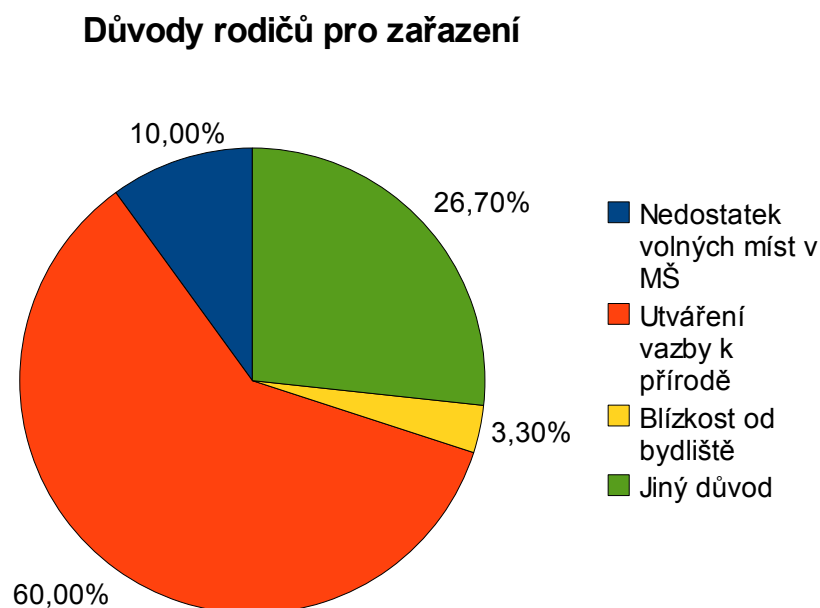
9.1.1 Důvody rodičů pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou

Hlavním důvodem pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou je pro 60 % rodičů v daných regionech utváření vazby dítěte k přírodě, což lze hodnotit jako pozitivní. 26,66 % rodičů uvedlo jiný důvod (pro 10 % rodičů je to respektující přístup, pro 6,67 % rodičů zdravé prostředí a shodně pro 3,33 % rodičů jsou to důvody jako menší kolektiv dětí, uplatňování alternativních metod a náplň vzdělávání). Pro 10 % rodičů je důvodem nedostatek volných míst v běžné mateřské škole a pro 3,3 % rodičů je důvodem blízkost od místa bydliště (viz Příloha č. 1, položka 4).

Tabulka č. 3: Důvod rodičů pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaném LMŠ

DŮVOD	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Nedostatek volných míst v běžné MŠ	3	0	3	10
Utváření vazby k přírodě	11	7	18	60
Blízkost od bydliště	1	0	1	3,33
Jiný důvod	7	1	8	26,66
• Respektující přístup	2	1	3	10
• Menší kolektiv dětí	1	0	1	3,33
• Uplatňování alt. metod	1	0	1	3,33
• Náplň vzdělávání	1	0	1	3,33
• Zdravé prostředí	2	0	2	6,67
CELKEM	22	8	30	100

Graf č. 2: Důvody rodičů pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného LMŠ

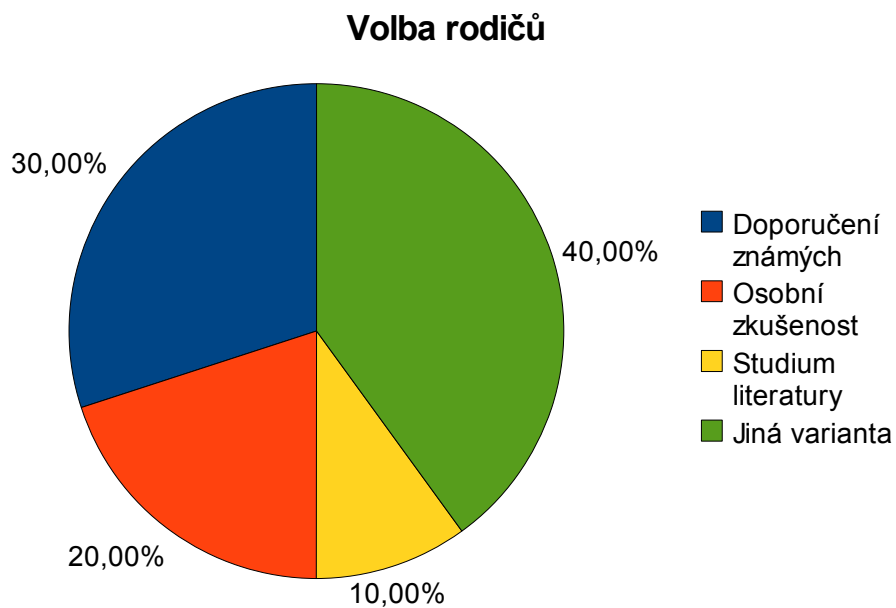
Ilustrace 2: Důvody rodičů pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného LMŠ

Pro výchovu a vzdělávání svého dítěte zvolilo 10 % rodičů v daných regionech dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou na základě studia odborné literatury, 20 % na základě osobní zkušenosti, 30 % dalo na doporučení známých a 40 % rodičů na základě jiných pohnutek, které jsou dále analyzovány (viz Příloha č. 1, položka 5).

Tabulka č. 4: Volba dětského klubu inspirovaného LMŠ

VOLBA	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Doporučení známých	8	1	9	30
Osobní zkušenost	6	0	6	20
Studium literatury	2	1	3	10
Jiná varianta	6	6	12	40
CELKEM	22	8	30	100

Graf č. 3: Volba rodičů

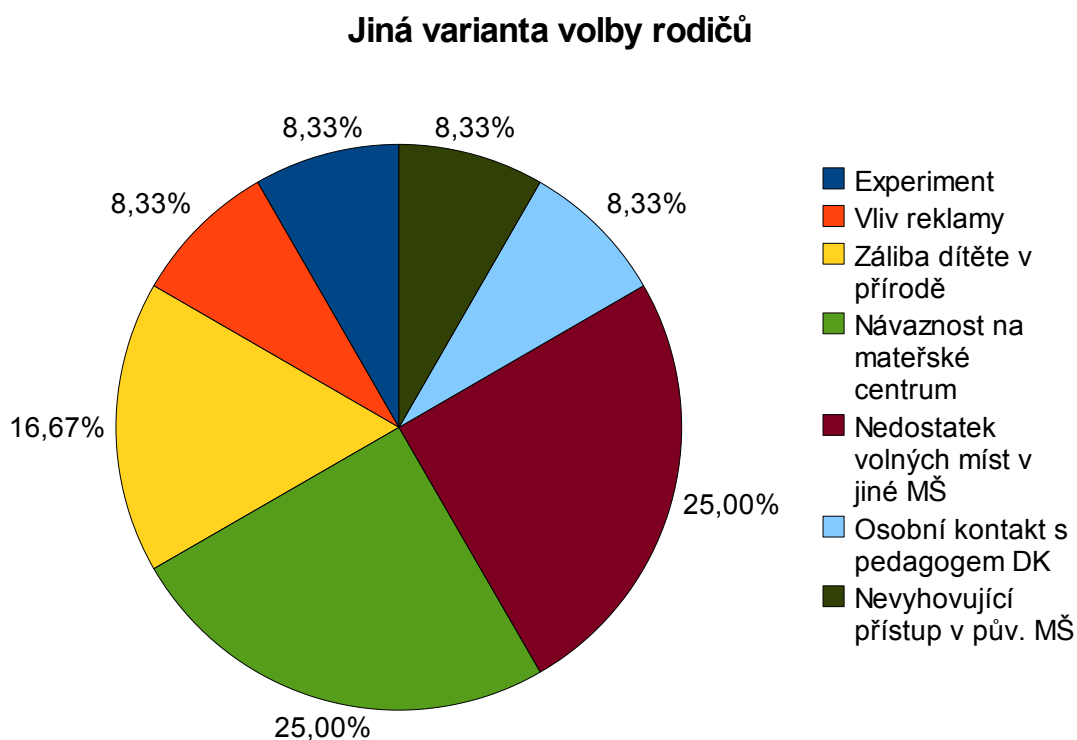
Ilustrace 3: Volba rodičů

Tabulka č. 5: Jiná varianta volby rodičů

JINÁ VARIANTA	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Záliba dítěte v přírodě	1	1	2	16,67
Experiment	0	1	1	8,33
Nevyhovující přístup v původní MŠ	0	1	1	8,33
Návaznost na mateřské centrum	2	1	3	25
Nedostatek volných míst v jiné MŠ	3	0	3	25
Vliv reklamy	0	1	1	8,33
Osobní kontakt s pedagogem DK	0	1	1	8,33
CELKEM	6	6	12	100

Z údajů v tabulce je patrné, že z **12 rodičů**, kteří uvedli jinou variantu volby dětského klubu inspirovaného LMS v daných regionech, 16,67 % zaznamenalo zálibu dítěte v přírodě, shodně s 8,33 % byly zastoupeny varianty: experiment, nevyhovující přístup v původní mateřské škole, vliv reklamy a osobní kontakt s pedagogem v dětském klubu inspirovaném LMS. Varianty: návaznost na mateřské centrum a nedostatek volných míst v jiné mateřské škole byly taktéž shodně zastoupeny s 25 %. Z těchto údajů lze usuzovat, že rodiče mají dobré zkušenosti s mateřským centrem, jež s dětským klubem inspirovaným LMS spolupracuje. Z údajů dále vyplývá, že rodiče reagují na nedostatek volných míst v jiných mateřských školách v daných regionech tímto způsobem.

Graf č. 4: Jiná varianta volby rodičů

Ilustrace 4: Jiná varianta volby rodičů

Zkušenost se způsobem vzdělávání v dětském klubu inspirovaném lesní mateřskou školou je pro 73,3 % rodičů v daných regionech zcela pozitivní, pro 26,7 % spíše pozitivní. Spíše negativní a zcela negativní zkušenosti nemá nikdo z oslovených rodičů. Z toho vyplývá, že téměř $\frac{3}{4}$ rodičů jsou spokojeny s působením dětského klubu inspirovaného LMŠ, ale současně se je třeba zamýšlet nad důvody, pro které není $\frac{1}{4}$ rodičů zcela spokojena (viz Příloha č. 1, položka 6).

Tabulka č. 6: Zkušenost rodičů s dětským klubem inspirovaným lesní mateřskou školou

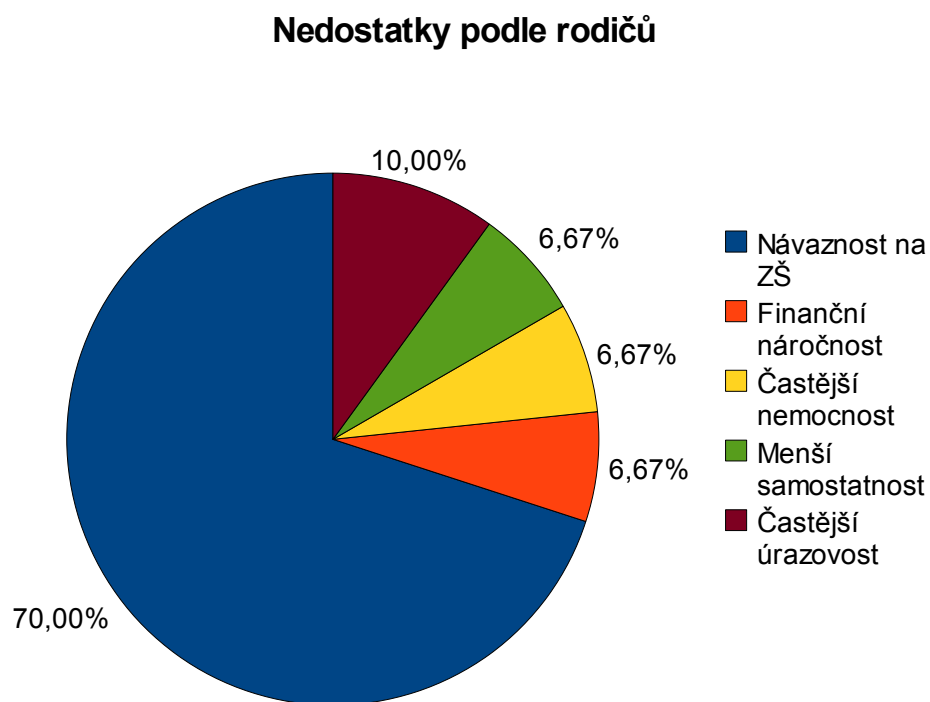
ZKUŠENOST RODIČŮ	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Zcela pozitivní	18	4	22	73,3
Spíše pozitivní	4	4	8	26,7
Spíše negativní	0	0	0	0
Zcela negativní	0	0	0	0
CELKEM	22	8	30	100

Ve vzdělávání svého dítěte tímto způsobem vidí 70 % rodičů v daných regionech nedostatky v návaznosti na základní vzdělávání. Finanční náročnost, častější nemocnost a menší samostatnost dětí jsou dalšími nedostatky zastoupeny shodně v 6,67 %. 10 % rodičů zaznamenalo v souvislosti se zařazením svého dítěte do dětského klubu inspirovaného LMŠ častější úrazovost. Z těchto údajů lze usuzovat, že téměř $\frac{3}{4}$ rodičů hledají vhodnou alternativu pro pokračování edukace dítěte v základním vzdělávání v duchu LMŠ. Z údajů dále vyplývá, že pro 6,67 % rodičů je úplata za dětský klub inspirovaný LMŠ příliš vysoká. Dále lze usuzovat, že častější nemocnost dětí po zařazení do dětského klubu inspirovaného LMŠ může být způsobena příčinami jako jsou změna prostředí, nevhodné oblečení apod. Menší samostatnost dětí může souviset s individualitami dětí, na což také rodiče ve svých vyjádřeních upozornili. Lze také usuzovat, že úrazům by bylo možné účinně předcházet preventivními opatřeními (viz Příloha č. 1, položka 7).

Tabulka č. 7: Nedostatky dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou očima rodičů

NEDOSTATKY	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Návaznost na ZŠ	16	5	21	70
Finanční náročnost	1	1	2	6,67
Častější nemocnost	2	0	2	6,67
Menší samostatnost	0	2	2	6,67
Častější úrazovost	3	0	3	10
CELKEM	22	8	30	100

Graf č. 5: Nedostatky podle rodičů

Ilustrace 5: Nedostatky podle rodičů

Ve vzdělávání svého dítěte tímto způsobem by 70 % rodičů z daných regionů vidělo zlepšení spočívající v návaznosti dětského klubu inspirovaného LMŠ na základní školu. Shodně 6,67 % rodičů by uvítalo menší úplatu, ještě menší počet dětí ve skupině než v současnosti a působení pedagoga vedoucí ke zvětšení samostatnosti dítěte. 10 % rodičů vidí určité rezervy v prevenci úrazů. Z těchto údajů lze usuzovat, že rodiče dětí navštěvujících dětský klub inspirovaný LMŠ budou uvažovat o volbě alternativní formy základního vzdělávání svého dítěte, úplata za dětský klub inspirovaný LMŠ je pro ně příliš vysoká, preferují malou výchovnou skupinu dětí, chtěli by zlepšit samostatnost svého dítěte, pro což je důležité spolupráce rodiny a dětského klubu inspirovaném LMŠ. Lze také usuzovat, že by rodiče uvítali zvýšení preventivních opatření vedoucích ke snížení úrazů jejich dětí při pohybu v přírodě (viz Příloha č. 1, položka 8).

Tabulka č. 8: Zlepšení dětského klubu inspirovaného LMŠ očima rodičů

ZLEPŠENÍ	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Návaznost na ZŠ	16	5	20	70
Menší úplata	1	1	2	6,67
Menší skupina dětí	2	0	2	6,67
Větší samostatnost dítěte	0	2	2	6,67
Prevence úrazů	3	0	3	10
CELKEM	22	8	30	100

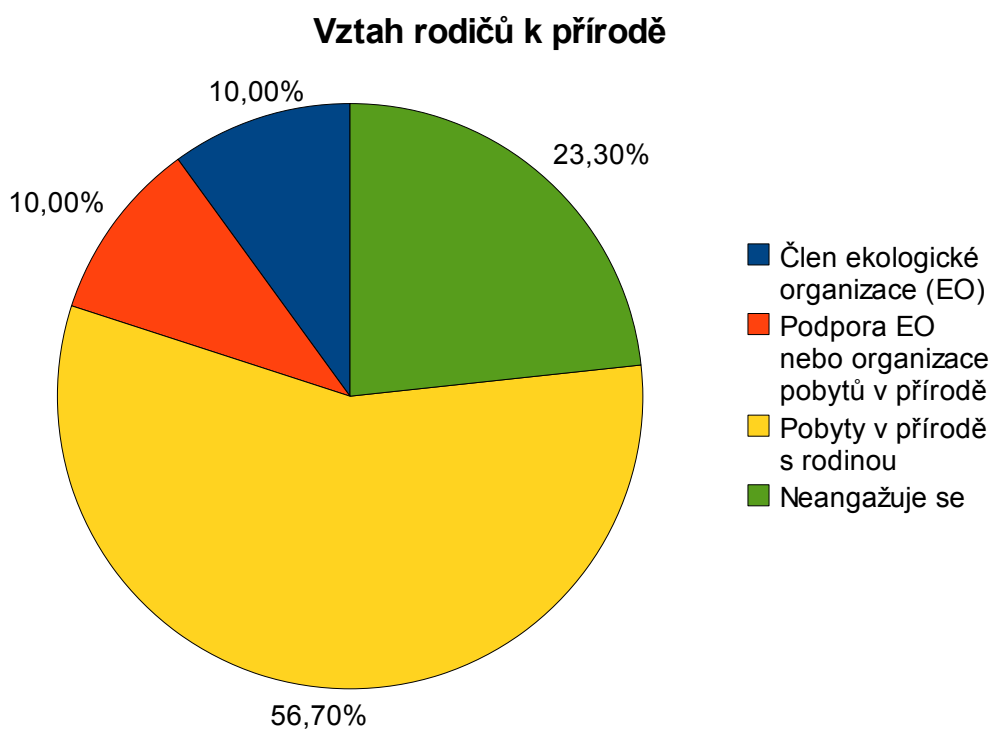
9.1.2 Postoje rodičů k přírodnímu prostředí

V položce č. 9 (viz Příloha č. 1) týkající se **vztahu rodičů k přírodě**, odpovídali rodiče v daných regionech takto: 56,7 % rodičů několikrát ročně uskutečňuje pobyty v přírodě se svou rodinou, což koresponduje s myšlenkou LMŠ. 10 % rodičů je členem některé z ekologických organizací, 10 % rodičů ekologickou organizaci podporuje nebo pravidelně organizuje pobyty v přírodě. 23,3 % rodičů se v žádné uvedených možnostech neangažuje, což lze hodnotit jako překvapivé zjištění v souvislosti s volbou dětského klubu inspirovaného LMŠ.

Tabulka č. 9: Vztah rodičů k přírodě

Vztah k přírodě	MATKA	OTEC	SOUČET	Vyjádřeno v %
Člen ekologické organizace (EO)	1	2	3	10
Podpora EO nebo organizace pobytů v přírodě	1	2	3	10
Uskutečňování pobytů v přírodě s rodinou	13	4	17	56,7
Neangažuje se	7	0	7	23,3
CELKEM	22	8	30	100

Graf č. 6: Vztah rodičů k přírodě

Ilustrace 6: Vztah rodičů k přírodě

Položky č. 10–15 dotazníku (viz Příloha č. 1): **Vedete své dítě k tomu, aby neplýtvalo vodou?, Zapojujete své dítě do péče o rostliny, zahradu?, Dáváte při nákupu potravin přednost regionálním výrobkům?, Třídíte ve své domácnosti odpad?, Umí Vaše dítě zasadit rostlinky či zasít semínka?, Chodíte se svým dítětem každoročně do lesa na sběr borůvek nebo hub?**

Tabulka č. 10: Postoje rodičů k přírodě

OTÁZKA	MATKA		OTEC		CELKEM
	ANO	NE	ANO	NE	
Vedete své dítě k tomu, aby neplýtvalo vodou?	22	0	8	0	30
Zapojujete své dítě do péče o rostliny, zahradu?	22	0	8	0	30
Dáváte při nákupu potravin přednost regionálním výrobkům?	20	2	8	0	30
Třídíte ve své domácnosti odpad?	22	0	8	0	30
Umí Vaše dítě zasadit rostlinky či zasít semínka?	18	4	7	1	30
Chodíte se svým dítětem každoročně do lesa na sběr borůvek nebo hub?	22	0	8	0	30

Z údajů v tabulce je patrné, že z daných regionů vede 100 % rodičů své dítě k tomu, aby neplýtvalo vodou, 100 % rodičů zapojuje své dítě do péče o rostliny, zahradu, 93,3 % rodičů dává při nákupu přednost regionálním výrobkům, což může svědčit o tom, že rodiče mají povědomí o přednostech těchto výrobků, 100 % rodičů třídí ve svých domácnostech odpad, 83,3 % rodičů odpovídalo, že jejich dítě umí zasadit rostlinky nebo zasít semínka, což vypovídá o tom, že jsou děti vedeny k péči o rostliny. 100 % rodičů chodí se svým dítětem každoročně do lesa sbírat borůvky nebo houby, což lze považovat za pozitivní zjištění.

9.1.3 Oblíbenost aktivit v přírodě u dětí

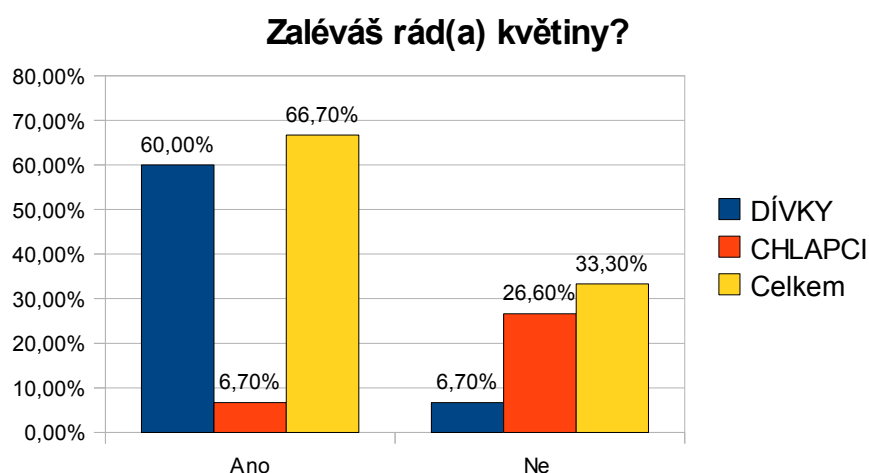
Položky č. 1–3 dotazníku (viz Příloha č. 2): **Zaléváš rád(a) květiny?, Chodíš rád(a) na borůvky nebo na houby?, Zaséváš rád(a) semínka?**

Tabulka č. 11: Oblíbenost aktivit v přírodě u dětí

OTÁZKA	DÍVKY		CHLAPEC		CELKEM ANO (v %)
	ANO	NE	ANO	NE	
Zaléváš rád(a) květiny?	9	1	1	4	66,7
Chodíš rád(a) na borůvky nebo na houby?	9	1	2	3	73,3
Zaséváš rád(a) semínka?	8	2	4	1	80

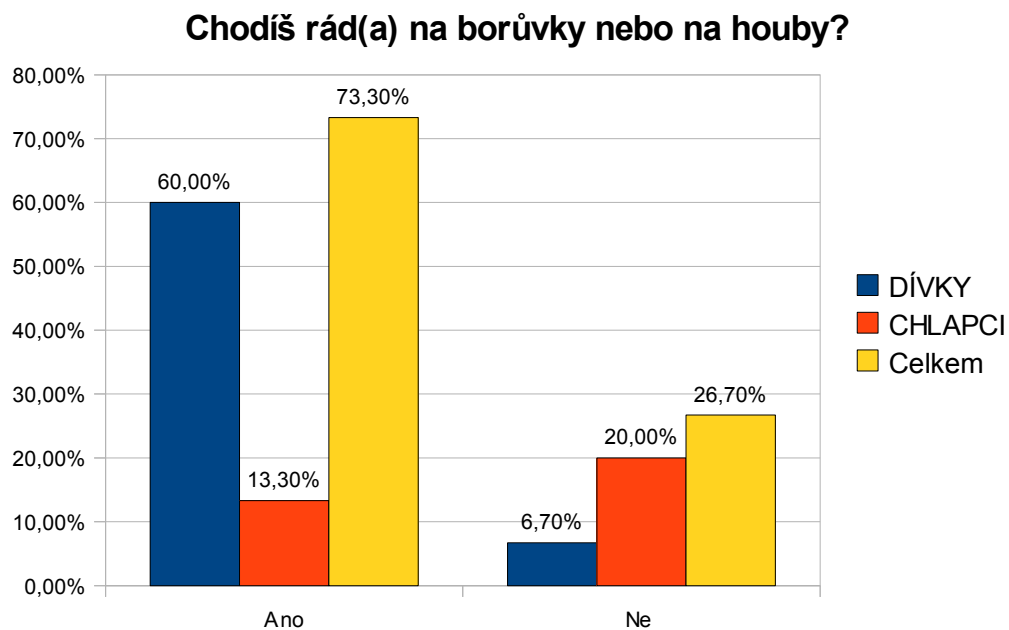
Z údajů v tabulce je patrné, že 66,7 % dětí z daných regionů navštěvujících dětský klub inspirovaný LMS zalévá květiny rádo, z čehož vyplývá pozitivní zjištění, že většinu dětí péče o rostliny baví, 73,3 % těchto dětí chodí rádo na borůvky nebo na houby, což naznačuje, že se děti rády pohybují v přírodě a 80 % těchto dětí mělo pozitivní zkušenost se zaséváním semínek a proto je tato aktivita baví.

Graf č. 7: Zaléváš rád(a) květiny?

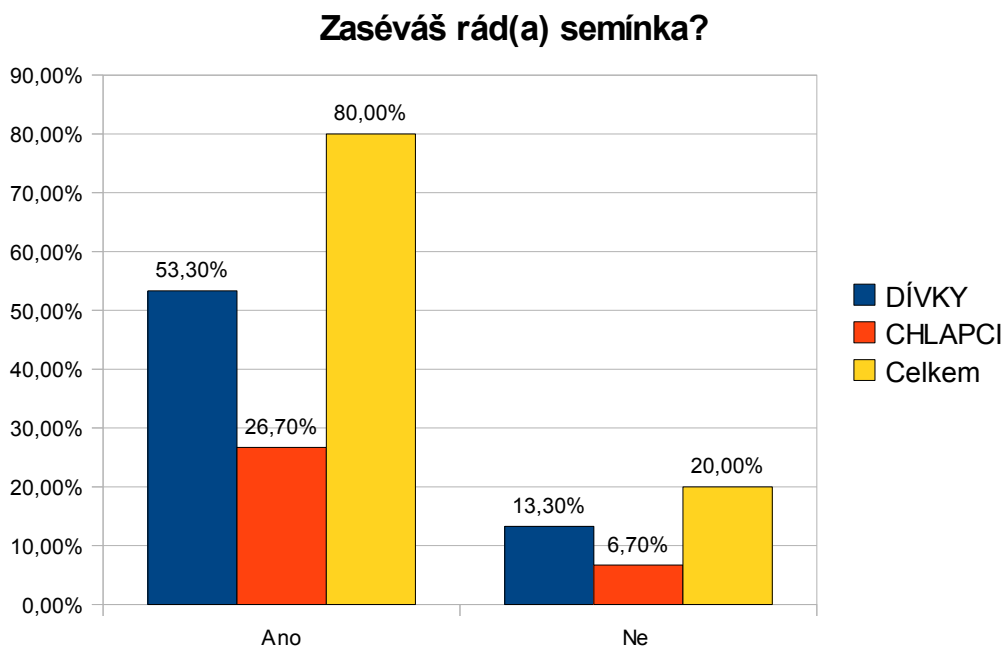
Ilustrace 7: Zaléváš rád(a) květiny?

Graf č. 8: Chodíš rád(a) na borůvky nebo na houby?

Ilustrace 8: Chodíš rád(a) na borůvky nebo na houby?

Graf č. 9: Zaséváš rád(a) semínka?

Ilustrace 9: Zaséváš rád(a) semínka?

9.2 *Ověření platnosti předpokladů*

1. **předpoklad:** Lze předpokládat, že většina rodičů dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou dosáhlo vysokoškolského vzdělání.

Ověření předpokladu: Předpoklad byl ověřen jako platný. Dle výsledku průzkumu dosáhlo v daných regionech 78,33 % rodičů vysokoškolského vzdělání, 20 % rodičů středoškolského vzdělání a 1,67 % rodičů základního vzdělání. Vysoké procento vysokoškolsky vzdělaných rodičů dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou může ukazovat na jejich lepší finanční situaci vzhledem k tomu, že úplata za měsíční docházku dítěte se pohybuje v řádu tisíců korun českých.

2. **předpoklad:** Lze předpokládat, že důvodem pro zařazení dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou bylo u většiny rodičů přesvědčení o nezbytnosti utváření vazby k přírodě již od raného věku.

Ověření předpokladu: Předpoklad byl ověřen jako platný. Dle výsledku průzkumu v daných regionech uvedlo 60 % rodičů, že důvodem pro zařazení jejich dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou bylo utváření vazby k přírodě. 26,7 % rodičů vyjádřilo jiný důvod (respektující přístup, prostředí, menší kolektiv dětí ve skupině, blízkost alternativních forem vzdělávání, náplň vzdělávání), 10 % rodičů uvedlo, že důvodem pro zařazení jejich dítěte do tohoto typu zařízení pro děti předškolního věku byl nedostatek volných míst v běžné mateřské škole. 3,3 % rodičů označilo jako důvod zařazení blízkost od místa bydliště.

3. **předpoklad:** Lze předpokládat, že většina dětí z dětských klubů inspirovaných lesní mateřskou školou má vybudovaný základ vazby k přírodě již z rodinné výchovy.

Ověření předpokladu: Předpoklad byl ověřen jako platný. Dle výsledku průzkumu v daných regionech uvedlo 10 % rodičů, že je členem některé z ekologických organizací, 10 % rodičů v dotazníku vyjádřilo, že podporuje ekologické organizace nebo pravidelně organizuje pobyty v přírodě, 56,7 % rodičů uskutečňuje pobyty v přírodě se svou rodinou. 23,3 % (tedy téměř ¼) oslovených rodičů v dotazníku označilo, že se neangažuje v žádné z nabízených možností, což je překvapujícím zjištěním vzhledem k hlavní myšlence lesních mateřských škol („S dětmi venku za každého počasí bez zdí a plotů“).

4. předpoklad: Lze předpokládat, že většinu dětí navštěvujících dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou aktivity spojené s přírodou baví.

Ověření předpokladu: Předpoklad byl ověřen jako platný. Dle výsledku průzkumu v daných regionech 66,7 % dětí rádo zalévá květiny, 73,3 % dětí chodí rádo do přírody sbírat borůvky nebo houby a 80 % dětí rádo zasévá semínka nebo sází rostlinky.

V této části bakalářské práce jsme statisticky a graficky zobrazili výsledky dotazníkového šetření a provedli ověření předpokladů průzkumu. Slovní shrnutí průzkumu bude obsaženo v následující kapitole.

10 Shrnutí výsledků empirické části a diskuse

Hlavní průzkumné šetření se soustředilo na rodiče dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou (LMŠ) v regionech malého a středně velkého města. Administrováno bylo celkem 48 dotazníků, návratnost byla 35 dotazníků, což činí 73 %. 5 dotazníků bylo z důvodu neúplného vyplnění vyřazeno. Platné dotazníky vyplnilo celkem 22 žen a 8 mužů. Většina oslovených rodičů (78,33 %) dosáhla vysokoškolského vzdělání, 20 % středoškolského a 1,67 % základního vzdělání. Nejčastějším důvodem rodičů pro zařazení svého dítěte do dětského klubu inspirovaného LMŠ bylo přesvědčení o nezbytnosti utváření vazby k přírodě již od raného věku (60 %), 26,7 % rodičů uvádělo jiné důvody, v nichž byl nejčastěji zastoupen respektující přístup. Právě respektující přístup se jako jeden z podstatných vlivů, jež kladně ovlivňuje rozhodnutí rodičů volit dětský klub inspirovaný LMŠ, potvrdil i v průzkumu Uzla (2010, s. 49, 50, 56). Malá, avšak nezanedbatelná část rodičů (10 %) uvedla, že důvodem je nedostatek volných míst v běžné mateřské škole, což ukazuje na jejich aktuální přeplněnost a 10 % rodičů volilo toto zařízení na základě studia odborné literatury. Dětský klub inspirovaný LMŠ volili rodiče velmi často na základě doporučení známých, což koresponduje s výsledky průzkumu Uzla (2010, s. 56), který uvádí, že *podstatný vliv na rozhodování rodičů měly informace, které se šířily prostřednictvím známých*. 20 % rodičů zvolilo dětský klub inspirovaný LMŠ po osobní zkušenosti, což se také projevilo v hodnocení spokojenosti s tímto typem zařízení. 73,3 % rodičů uvedlo, že mají zcela pozitivní zkušenost se způsobem vzdělávání v tomto zařízení. Přesto rodiče v tomto způsobu vzdělávání vidí určité nedostatky. Patří mezi ně především návaznost na základní vzdělávání (nedostatek byl zastoupen u 70 % rodičů). Lze se domnívat, že rodiče nahlíží na návaznost na základní vzdělávání jak ve smyslu uplatňování podobného přístupu, tak z pohledu, zda jsou jejich děti navštěvující dětský klub inspirovaný LMŠ připraveny na základní vzdělávání. Zjistit skutečnost by mohlo být námětem pro další možný průzkum v dané oblasti.

Z hlediska připravenosti dětí na školní docházku můžeme čerpat z výzkumu Häfnera z univerzity v Heidelbergu, který této otázce věnoval své doktorské studium. V provedeném výzkumu došel k závěru, že *častý pobyt v přírodě děti nediskvalifikuje, ani nezanedbává v přípravě na přechod do základní školy* (Vošahlíková 2010, s. 23). MŠMT během dvouletého

ověřování **integrované LMŠ** Lesníček došlo k závěru, že tento model LMŠ je **plnohodnotnou variantou předškolního vzdělávání** (Lesní mateřské školy 2013).

Nedostatkem je podle rodičů i častější úrazovost, již vyjádřilo 10 % rodičů. Pro téměř 7 % rodičů je významnějším nedostatkem vyšší finanční náročnost ve smyslu úplaty za pobyt dítěte v tomto zařízení vzhledem k tomu, že se nejedná o státní zařízení. 7 % rodičů považuje za nedostatek častější nemocnost a menší samostatnost dítěte. Z těchto připomínek vyplývají i přání rodičů na zlepšení, tzn., navázat na tento způsob edukace v období povinné školní docházky, snížit úplatu a věnovat zvýšenou pozornost oblasti prevence úrazů.

Z průzkumu je patrné, že většina rodičů (76,7 %) má kladný vztah k přírodě (je členem ekologické organizace, podporuje ji nebo organizuje pravidelně pobyty v přírodě, uskutečňuje několikrát ročně pobyty v přírodě se svou rodinou), překvapivým zjištěním však bylo, že celých 23,3 % rodičů se v žádné z nabízených možností neangažuje. Na baterii otázek týkajících se návyků a činností v rodině (Vedete své dítě k tomu, aby neplýtvalo vodou?, Zapojujete své dítě do péče o rostliny, zahradu?, Dáváte při nákupu potravin přednost regionálním výrobkům?, Třídíte ve své domácnosti odpad?, Umí Vaše dítě zasadit rostlinky, zasít semínka?, Chodíte se svým dítětem každoročně do lesa na sběr borůvek nebo hub?) odpovídalo 96 % oslovených rodičů souhlasně, což nás vzhledem k tomu, že se téměř ¼ rodičů neangažuje v ekologických organizacích, neorganizuje pobyty v přírodě a neuskutečňuje s rodinou pobyty v přírodě, vede k pochybnostem, zda rodiče odpovídali na tyto otázky pravdivě.

Doplňující průzkumné šetření se soustředilo na skupinu dětí ve věku 5–7 let, které navštěvují dětský klub inspirovaný LMŠ v daných regionech. Administrováno bylo celkem 15 dotazníků, návratnost byla 100%. Anonymní dotazníky přizpůsobené věku respondentů vyplnilo 10 dívek a 5 chlapců. Předmětem zájmu bylo, zda děti aktivity spojené s přírodou baví. 66,7 % dětí baví zalévat květiny, 73,3 % chodí rádo do lesa sbírat borůvky nebo houby a 80 % dětí rádo zasévá semínka nebo sází rostlinky. Z výše uvedených údajů vyplývá, že většinu dětí tyto aktivity, se kterými je spojen pohyb a pobyt v přírodě a péče o rostliny, baví.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala analýzou problematiky mateřských škol s výrazným ekologickým zaměřením, tzv. lesních mateřských škol. Cílem práce bylo získat poznatky o projektu zřizování lesních mateřských škol, respektive dětských klubů inspirovaných lesní mateřskou školou a analyzovat postoje rodičů, jejichž děti navštěvují tento typ zařízení pro děti předškolního věku, k přírodnímu prostředí a důvody, jež rodiče vedly k výběru tohoto zařízení pro edukaci svých dětí. Metodou, která dopomohla k dosažení stanoveného cíle průzkumu byla v teoretické části analýza sekundárních zdrojů a analýza dat pocházejících z předchozích průzkumů.

V praktické části byla jako metoda průzkumu zvolena kvantitativní metoda sběru dat založená na jednoduchém třídění. Technikou sběru dat od respondentů byl dotazník. Respondenty průzkumu byli rodiče dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou v regionech malého a středně velkého města. V této části jsme srovnali zjištěné údaje s údaji, ke kterým došel Uzel (2010) ve své bakalářské práci na téma *Uvádění lesních mateřských škol do České republiky*.

Vzhledem k rozsahu a zaměření bakalářské práce je však nutné chápat tento průzkum pouze jako nezbytný prvotní vhled do problematiky lesní mateřské školy. Následné shrnutí výsledků průzkumu v daných regionech je rozčleněno pouze pro přehlednost do několika částí.

Důvody rodičů pro zařazení svého dítěte dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou

Prostřednictvím dotazníku jsme zjistili, že důvodem rodičů pro zařazení jejich dítěte do dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou bylo nejčastěji přesvědčení o nezbytnosti utváření vazby k přírodě již od raného věku. Dále rodiče uváděli respektující přístup, který je v tomto typu zařízení uplatňován. Pro rodiče byl také důvodem pro umístění svého dítěte do tohoto typu zařízení nedostatek volných míst v běžné mateřské škole. Při svém rozhodování dala třetina rodičů na doporučení známých, výběr také ovlivnila jejich

pozitivní osobní zkušenost. V odpovědích se také ukázalo, že rodiče zvolili tento způsob edukace svých dětí na základě studia odborné literatury.

Vztah rodičů k přírodnímu prostředí

Pomocí dotazníku jsme zjistili, většina rodičů uskutečňuje několikrát ročně pobyty v přírodě se svou rodinou, pětina rodičů se různým způsobem angažuje v ekologických organizacích, malá část rodičů pravidelně organizuje pobyty v přírodě, avšak téměř ¼ rodičů se neangažuje v žádné z nabízených možností, což považujeme za velmi překvapivé zjištění vzhledem k výběru dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou, jejíž základem je pobyt v přírodním prostředí. 96 % rodičů snaží ve svém chování a jednání uplatnit přístup zohledňující životní prostředí.

Zkušenosti rodičů se způsobem vzdělávání v dětském klubu inspirovaném lesní mateřskou školou a jejich doporučení na zlepšení

V dotazníku jsme zjistili, že téměř ¾ rodičů má zcela pozitivní zkušenosti se způsobem vzdělávání v dětském klubu inspirovaném lesní mateřskou školou. Přesto vidí rodiče nedostatky zejména v návaznosti na základní vzdělávání, v předcházení úrazovosti, ale také vyšší finanční náročnosti, častější nemocnosti dítěte a menší samostatnosti dítěte. Z výše uvedených připomínek rodičů plynou jejich přání na zlepšení.

NÁVRH OPATŘENÍ

Na základě výše shrnutých zjištění lze navrhnout následující opatření. Rodiče dětí, které navštěvují dětský klub inspirovaný lesní mateřskou školou (LMŠ) by bylo vhodné seznámit s možnostmi navázat na podobný přístup edukace uplatňovaný v prostředí alternativní základní školy, s níž by dětský klub inspirovaný LMŠ mohl **navázat spolupráci**. Pro snazší přechod dětí do nového prostředí základní školy doporučujeme pedagogům dětského klubu inspirovaného LMŠ zařazovat do programu aktivity, které dítě připraví na změnu prostředí a způsob práce.

Vzhledem k tomu, že se téměř ¼ rodičů neangažuje v aktivitách souvisejících s přírodou, je pro dětský klub inspirovaný LMŠ výzvou **zaměřit se na společné akce s rodiči a dětmi**, například na víkendové akce, společné prožití tradičních oslav během roku (svátek sv. Michaela, Martina, advent, Masopust, Velikonoce atd.), společný prázdninový pobyt v přírodě.

Navrhujeme **zatraktivnit některé činnosti dětí** v dětském klubu inspirovaném LMŠ tím, že si děti například zasadí svou rostlinku, o kterou budou pečovat a společně s rodiči ji potom mohou přesadit do zahrady. Děti si společně mohou vytvořit bylinkovou zahrádku, z bylinek si pak mohou uvařit čaj, polévku, udělat pomazánku. Aktivity v přírodě navrhujeme obohatit o sběr lesních plodin formou hry.

Další doporučení směřuje k **prevenci úrazů** při pobývání dětí v přírodě. Navrhujeme pedagogům dětských klubů inspirovaných LMŠ, aby působili v oblasti předcházení úrazů např. častějším opakováním pravidel chování v přírodě, společným povídáním si s dětmi o možných důsledcích chování, modelovými situacemi, vyprávěním příběhů s ponaučením a zvýšeným dohledem pedagogů nad dětmi, jehož součástí je předvídatost možných situací.

Pokud je to možné, navrhujeme dětským klubům inspirovaným LMŠ, aby po uskutečnění legislativních změn vznikaly jako tzv. lesní třídy v rámci běžných mateřských škol, tedy jako **integrovaný model LMŠ**, čímž by došlo i ke snížení úplaty, jež nyní zahrnuje z velké části finanční prostředky na mzdy pedagogů. Jak se předpokládá v *Závěrečné zprávě z pokusného ověřování provozu lesních tříd integrovaných v Mateřské škole Semínko*, budou děti z lesní

třídy započítány v kapacitě běžné mateřské školy, která na ně obdrží normativní finanční prostředky (Lesní mateřské školy 2013).

Navrhujeme dětským klubům inspirovaným lesní mateřskou školou, aby od rodičů, kteří mají spíše pozitivní zkušenost s dětským klubem inspirovaným LMŠ, formou krátkého dotazníku nebo prostřednictvím diskuze zjistili, co konkrétně v tomto typu zařízení postrádají a jaká **zlepšení péče** by uvítali.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- ČINČERA, Jan. 2007. *Enviromentální výchova: od cílů k prostředkům*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-147-8.
- ČINČERA, Jan, CAHA, Milan. 2005. *Výchova a budoucnost: hry a techniky o životním prostředí a společnosti*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-099-9.
- HEDERER, Josef, SCHMIDBAUER, Hildegard. 1997. *Les a praktická ekologická výchova v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Pražské ekologické centrum. ISBN 80-901377-0-9.
- HRDLIČKOVÁ, Alena. 1994. *Alternativní pedagogické koncepce*. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 80-7040-104-4.
- Jak a proč podporovat vztah lidí k přírodě: klišé, bariéry, příležitosti* [online]. 2009. Praha: Zelený kruh a hnutí DUHA. [vid. 2012-10-01]. Dostupné na Internetu: <http://www.zelenykruh.cz/dokumenty/vztah-lid-k-priode-final.pdf>.
- JŮVA, Vladimír et al. 2001. *Základy pedagogiky pro doplňující pedagogické studium*. Brno: Paido. ISBN 80-85931-95-8.
- KOŤÁTKOVÁ, Soňa. 2008. *Dítě a mateřská škola*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1568-1.
- KRAJHANZL, Jan. 2011. *Děti a příroda: období dětského vývoje z hlediska enviromentální výchovy* [online]. [vid. 2012-09-16]. Dostupné na Internetu: <http://www.vztahkpriode.cz/soubory/evyvoj.pdf>.
- KUTSCH, Irmgard, WALDEN, Brigitte. 2011a. *Příroda – děti – zahrada – dílna: PODZIM*. 1. vyd. Oldřichov v Hájích: STŘEVLIK.
- KUTSCH, Irmgard, WALDEN, Brigitte. 2011b. *Příroda – děti – zahrada – dílna: ZIMA*. 1. vyd. Oldřichov v Hájích: STŘEVLIK.
- LEBLOVÁ, Eliška. 2012. *Enviromentální výchova v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0094-9.
- Lesmír* [online]. [vid. 2013-02-16]. Dostupné na Internetu: <http://www.lesmir.cz/fotogalerie>.
- Lesní mateřské školy* [online]. [vid. 2013-03-30]. Dostupné na Internetu: <http://lesnims.cz/>.
- MATĚJČEK, Zdeněk. 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-0870-6.
- Prorodinný balíček. In *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [vid. 2012-09-09]. Dostupné na Internetu: http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf.

- PRŮCHA, Jan. 2004. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. 2. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-977-1.
- RÁZGOVÁ, Eva. 2012. Předmluva. In LEBLOVÁ, Eliška. *Enviromentální výchova v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál. s. 12. ISBN 978-80-262-0094-9.
- RÝDL, Karel. 2009. *Co je vlastně alternativní mateřská škola* [online]. [vid. 2012-10-02]. Dostupné na Internetu: <http://www.rodina.cz/scripts/detail.asp?id=269>.
- STRAKATÁ, Mirka. 2009. *Pojďte s námi do přírody*. 1. vyd. Kralice na Hané: Computer Media.
- SVOBODOVÁ, Eva a kol. 2010. *Vzdělávání v mateřské škole*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-774-9.
- TĚTHALOVÁ, Marie. 2012. I v lese lze rozvíjet předškolní kurikulum. *Informatorium* 3–8. 2012, roč. 20, č. 2, s. 8–10. ISSN 1210-7506.
- TVRZOVÁ, Ivana. 2011. Školy a jejich alternativy. In VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. 2. rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. s. 95. ISBN 978-80-247-3357-9.
- UZEL, Václav. 2010. *Uvádění lesních mateřských škol do České republiky* [online]. Brno: Masarykova univerzita. [vid. 2013-02-05]. Dostupné na Internetu: http://is.muni.cz/th/208695/ff_b/Uvadeni_LMS_do_CR.pdf?lang=en.
- VOSTRADOVSKÁ, Helena. 2005. In Kolektiv autorů. *Děti, aby byly a žily*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. s. 9. ISBN 80-7212-382-3.
- VOSTRADOVSKÁ, Helena, KLONFAROVÁ, Hana. 2005. In Kolektiv autorů. *Děti, aby byly a žily*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. s. 89. ISBN 80-7212-382-3.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. 2009. *Lesní mateřská škola – kořeny* [online]. [vid. 2012-11-09]. Dostupné na Internetu: <http://clanky.rvp.cz/clanek/o/p/3261/LESNI-MATERSKA-SKOLA---KORENY.html/>.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. 2010. *Ekoškolky a lesní mateřské školy*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. ISBN 978-80-7212-537-1.
- VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. 2011. *Aktuální situace lesních mateřských škol v České republice* [online]. [vid. 2012-12-19]. Dostupné na Internetu: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/P/10009/AKTUALNI-SITUACE-LESNICH-MATERSKYCH-SKOL-V-CESKE-REPUBLICE.html/>.

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. 2012a. *Ekoškolky a lesní mateřské školy* [online]. 2., aktualizované vyd. Praha: Ministerstvo životního prostředí. [vid. 2013-02-09]. Dostupné na Internetu: http://www.opzp.cz/soubor-ke-stazeni/46/14089-ekoskolky_a_lesni_materske_skolky.pdf.

VOŠAHLÍKOVÁ, Tereza. 2012b. Lesní mateřské školy. *Mrkvička* [online]. Praha: Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. [vid. 2012-11-10]. Dostupné na Internetu: <http://www.pavucina-sev.cz/soubory/pavucina-mrkvicka-bulletin-01-2012—f383.pdf>.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2005, částka 4, s. 61, 62 [vid. 2012-12-14]. Dostupné na Internetu: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-14-2005-sb-o-predskolnim-vzdelavani-1>.

Vyhláška č.107/2005 Sb., o školním stravování. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2005, částka 34, s. 1114 [vid. 2012-12-14]. Dostupné na Internetu: <http://www.msmt.cz/dokumenty/vyhlaska-c-107-2005-sb-1>.

Vyhláška č. 343/2009 Sb., o hygienických požadavcích na prostory a provoz zařízení a provozoven pro výchovu a vzdělávání dětí a mladistvých. In *Česká komora architektů* [online]. 2009, částka 107, s. 4798, 4799, 4803 [vid. 2012-12-14]. Dostupné na Internetu: http://www.cka.cc/prilohy/vyhlaska_343.

Zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů. In *Technické zařízení budov* [online]. 2012, částka 74 [vid. 2012-12-14]. Dostupné na Internetu: <http://www.tzb-info.cz/pravni-predpisy/zakon-c-258-2000-sb-o-ochrane-verejneho-zdravi-a-o-zmene-nekterych-souvisejicich-zakonu>.

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. In *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2005, částka 190, s. 10273, 10296 [vid. 2012-12-14]. Dostupné na Internetu: <http://aplikace.msmt.cz/Predpisy1/sb190-04.pdf>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník pro rodiče

Příloha č. 2: Dotazník pro děti

Příloha č. 3: Obrazový materiál dětského klubu inspirovaného LMŠ (Lesmír 2013)

Vnitřní zázemí dětského klubu inspirovaného LMŠ

Vnitřní prostor dětského klubu inspirovaného LMŠ

Venkovní prostor dětského klubu inspirovaného LMŠ

Přístřešek v zahradě dětského klubu inspirovaného LMŠ

Objevování přírody všemi smysly

Malování dětí v přírodě

Podzim v lese

DOTAZNÍK

Vážení rodiče, dostal se Vám do rukou dotazník, kterým zjišťuji Vaše důvody výběru dětského klubu inspirovaného lesní mateřskou školou (LMŠ) a Vaše postoje k životnímu prostředí. Dotazník je anonymní, prosím Vás tedy, abyste odpovídali upřímně. Získané údaje použiji výhradně pro účely mé bakalářské práce. Vážím si Vaší vstřícnosti při vyplňování dotazníku a děkuji za spolupráci.

Veronika Loukotová
Technická univerzita v Liberci
(Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická)

Pokyny k vyplnění dotazníku: U otázek, kde lze odpověď vybírat z několika nabízených možností, zvolte prosím tu, která pravdivě vystihuje skutečnost a zakroužkujte příslušné písmeno, případně vyjádřete svůj názor.

1. Jsem
 - a) žena
 - b) muž

2. Mé nejvyšší dosažené vzdělání je
 - a) základní
 - b) středoškolské
 - c) vysokoškolské

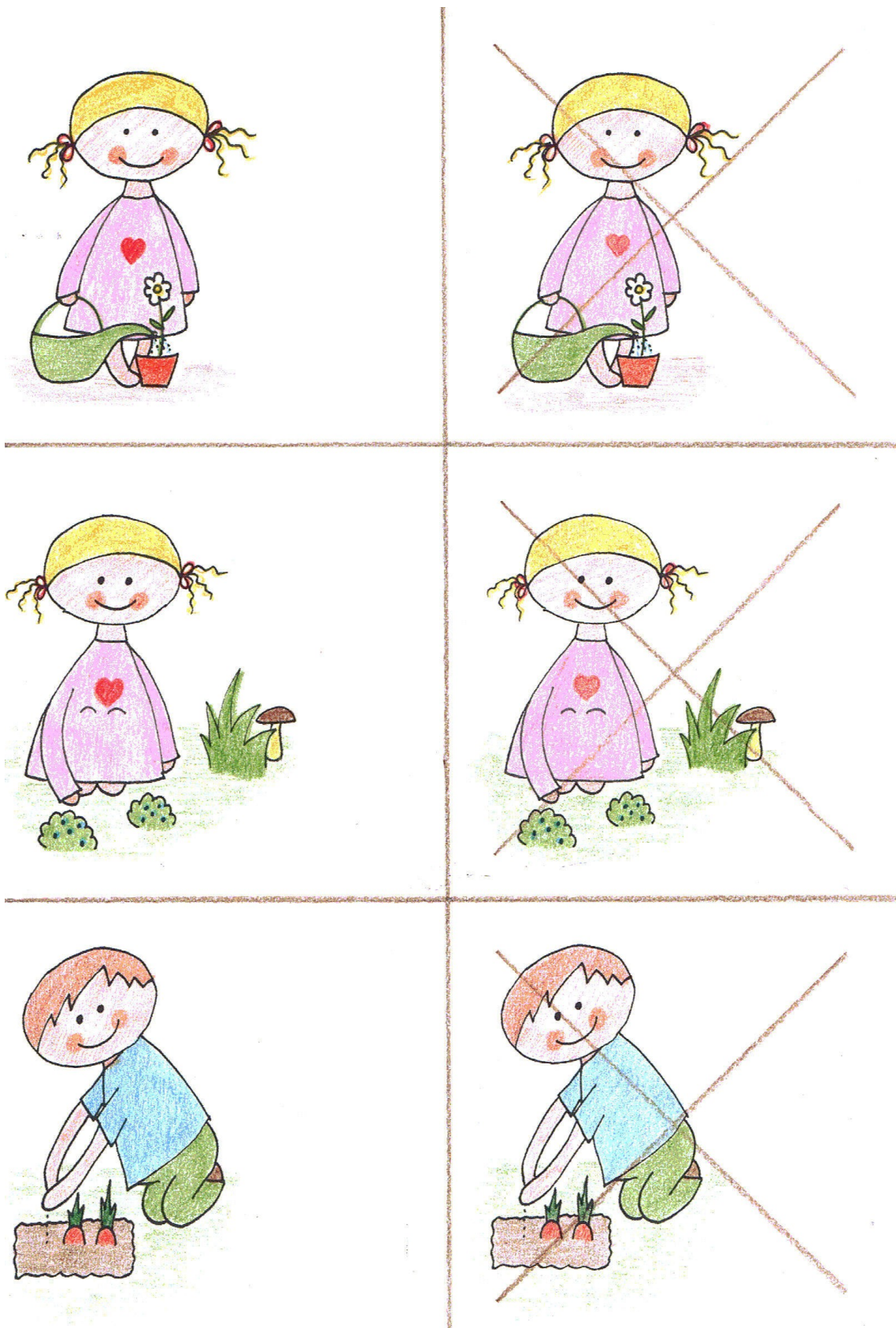
3. Nejvyšší dosažené vzdělání druhého z rodičů dítěte je
 - a) základní
 - b) středoškolské
 - c) vysokoškolské

4. Hlavním důvodem pro zařazení mého dítěte do dětského klubu inspirovaného LMŠ je
 - a) nedostatek volných míst v běžné mateřské škole
 - b) utváření vazby dítěte k přírodě
 - c) blízkost od místa bydliště
 - d) jiný důvod – prosím uveďte
 -
 -

5. Dětský klub inspirovaný LMŠ jsem pro výchovu a vzdělávání mého dítěte zvolil(a) na základě
 - a) doporučení známých
 - b) osobní zkušenosti
 - c) studia odborné literatury
 - d) jiná varianta – prosím uveďte
 -
 -

6. Jaká je Vaše zkušenost se způsobem vzdělávání v dětském klubu inspirovaném LMS?
- a) zcela pozitivní
 - b) spíše pozitivní
 - c) spíše negativní
 - d) zcela negativní
7. Vidíte ve vzdělávání svého dítěte tímto způsobem nějaké nedostatky? Uveďte jaké.
-
-
-
8. Jaké zlepšení byste uvítal(a) ve vzdělávání Vašeho dítěte?
-
-
-
9. Jaký je Váš vztah k přírodě?
- a) Jsem členem ekologické organizace (Český svaz ochránců přírody, Hnutí Duha, Děti Země, Čmelák – Společnost přátel přírody, Greenpeace apod.).
 - b) Podporuji ekologické organizace nebo pravidelně organizuji pobyty v přírodě.
 - c) Uskutečňuji několikrát ročně pobyty v přírodě se svou rodinou.
 - d) Neangažuji se v žádné z výše uvedených možností.
10. Vedete své dítě k tomu, aby neplýtvalo vodou?
- a) ano
 - b) ne
11. Zapojujete své dítě do péče o rostliny, zahradu?
- a) ano
 - b) ne
12. Dáváte při nákupu potravin přednost regionálním výrobkům?
- a) ano
 - b) ne
13. Třídíte ve své domácnosti odpad?
- a) ano
 - b) ne
14. Umí Vaše dítě zasadit rostlinky či zasít semínka?
- a) ano
 - b) ne
15. Chodíte se svým dítětem každoročně do lesa na sběr borůvek nebo hub?
- a) ano
 - b) ne

Příloha č. 2: Dotazník pro děti

Příloha č. 3: Obrazový materiál dětského klubu inspirovaného LMŠ

Ilustrace 10: Vnitřní zázemí dětského klubu inspirovaného LMŠ

Ilustrace 11: Vnitřní prostor dětského klubu inspirovaného LMŠ

Ilustrace 12: Venkovní zázemí dětského klubu inspirovaného LMŠ

Ilustrace 13: Přístřešek v zahradě dětského klubu inspirovaného LMS

Ilustrace 14: Objevování přírody všemi smysly

Ilustrace 15: Malování dětí v přírodě

Ilustrace 16: Podzim v lese